

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ТАРИХ ФАКУЛЬТЕТИ

МИЛЛИЙ ҒОЯ, МАЪНАВИЯТ АСОСЛАРИ ВА ҲУҚУҚ ТАЪЛИМИ
ЙЎНАЛИШИ БИТИРУВЧИСИ
ЁДГОРОВ АСЛИДДИННИНГ

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ

МАВЗУ: Миссионерлик ва прозелитизм

Илмий раҳбар: Д. Ҳ. Қодиров

“Миллий ғоя, ҳуқуқ ва маънавият
асослари” кафедра йиғилишида муҳокама
қилиниб, ҳимояга тавсия этилган
“_____” _____ № ____ сонли баённома

Кафедра мудири _____ доц. Очилов Ў.С.

БУХОРО - 2012
РЕЖА

КИРИШ

I. МИССИОНЕРЛИК ВА ПРОЗЕЛИТИЗМ ТУШУНЧАЛАРИ, МАЗМУН-МОҲИАТИ ВА МИНТАҚАВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

1.1. Миссионерлик ва прозелитизм тушунчаси ҳамда унинг келиб чиқиши

1.2. Миссионерлик ва прозелитизмнинг услуб-воситалари ҳамда минтақавий хусусиятлари

II. ЎЗБЕКИСТОНДА МИССИОНЕРЛИК ВА ПРОЗЕЛИТИЗМНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ҲАМДА ДИНИЙ ТОЛЕРАНТЛИК

2.1. Ўзбекистонда миссионерлик ва прозелитизмнинг олдини олишнинг ҳуқуқий асослари

2.2. Ўзбекистонда диний бағрикенглик ва конфессиялараро ҳамкорлик – миссионерлик ва прозелитизмни олдини олишнинг асоси сифатида

Хулоса

КИРИШ

Бугунги кунда кишилик жамияти ривожига кучли таъсир кўрсатаётган, унга ўзига хослик бахш этаётган ижтимоий омиллар қаторида диний омилнинг ҳам алоҳида ўрни бор. Диннинг яратувчилик ва бунёдкорлик, уюштирувчилик ва йўналтирувчилик салоҳиятидан фойдаланилганда у ҳамиша жамият ривожига, инсон камолотига хизмат қилган. Айни пайтда, инсониятнинг кўп асрлик тарихи диндан ниқоб сифатида фойдаланиш, ундаги ғояларни вайронкорлик руҳида талқин этиш одамлар бошига кўплаб кулфатлар келтирганини кўрсатади. Замонавий воқелик диндан ғараз мақсадлар йўлида фойдаланиш давом этиши баробарида у ўта нозик тус ва хатарли кўринишлар олаётганидан гувоҳлик беради. Турли шаклларда намоён бўлаётган миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари бунга мисол бўла олади.

Миллат ва жамиятни диний асосда бўлиб ташлашга қаратилган миссионерлик ҳаракатлари ўзининг узоқ тарихига эга. Глобаллашув шароитида эса у янгича шаклу шамоил ва кенг миқёс касб этиб, жамиятдаги барқарорлик ва тараққиётга таҳдид солмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов таъкидлаганларидек, будай таҳдидларни “...илмий-амалий жиҳатдан атрофлича таҳлил қилиш ва баҳолаш, уларнинг устувор йўналишларини, кимга ва нимага қарши қаратилганини аниқлаш, аҳоли турли қатламларига таъсирини ўрганиш, миллий манфаатларимизга, ҳаёт тарзимизга зид бўлган зарарли ғоялар ва мафкуравий хуружларнинг моҳиятини очиқ бериш, фуқароларимиз қалбида миллий тафаккур ва соғлом дунёқараш асосларини мустаҳкамлаш алоҳида аҳамият касб этади”.

Мавзунинг долзарблиги бизнинг мамлакатда янги ҳодиса бўлган бу миссионерлик ҳаракатлари ва прозелитизмни илмий, ижтимоий ва сиёсий жиҳатдан ўрганиш ҳамда таҳлил қилиш, шунингдек уни олдини олишга доир чора-тадбирларни ишлаб чиқиш билан асосланади.

Ўзи чуқур маънавий жарликдан чиқишга йўл тополмай боши қотган мустамлакачилар бугун демократия ниқоби остида ёш мустақил давлатлар ёшлари онгини захарлаш, мингйиллик синовларга дош берган ҳақ йўлдан

тойдириш, уларни жаҳолат, бузуқлик, нодонликка бошлаш билан глобал бошқарувга эришиш учун бор ҳунарини ишга соляпти. Бу йўлда миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларидан, ўз турмуш тарзини тарғибот-ташвиқот қилишдан, «поп-маданият»у, оммавий ахборот воситаларидан, хуллас, таъсир ўтказишнинг барча усулларида кенг фойдаланмоқда.

Мақсадлар аниқ: нима қилиб бўлса ҳам давлат, миллат келажаги, таянчи бўлмиш ёшларни бузиш, тўғри йўлдан оздириш ва шу тариқа мамлакатни маънавий истило этиш! Бу ғоялар бугун туғилмаган, бу режалар бугун тузилмаган, балки жуда кўҳна китобнинг битикларидир. Мустамлакачилар бундан юз, икки юз, уч юз йил бурун ҳам худди шундай йўл тутишган.

Мусулмон ўлкаларни ичдан бузиш учун юборилган бир хорижлик жосуснинг фаолият режасида «Мусулмон ўлкаларда... халқни диндан чалғитиш учун... ёшлар кўнглида динларига нисбатан шубҳа ва зиддият уйғотиш керак», деган йўриқнома ёзилган экан.

Президентимиз И. Каримов айтганидек: “Диннинг юксак ролини эътироф этиш билан бирга, диний дунёқараш тафаккурнинг, инсоннинг ўзини ўраб турган дунёга, ўзи каби одамларга муносабатининг ягона усули бўлмаганлигини ҳам таъкидлаш зарурдир”.¹ Онгли ёшларимиз дўст киму душман ким эканини яхши ажратиб олишлари керак. Бугунги кунда ана шу хатарли душман ёшларимиз юрагини эгаллаш учун бор кучини ташлаган, барча тадбирларини ишга солган.

Насронийлик «тарғиботчи»лари — миссионерлар дунёнинг ҳамма жойида изғиб юришибди. Амриқолик насронийлик ҳаракати тадқиқотчиси Дэвид Борит ёзишича, канисаларга тушган маблағдан йилига 150-160 миллиард доллар пул насронийликни тарғиб ва Ислонни ёмонотлик қилиш йўлида харжланмоқда. Жаҳоннинг ҳамма ерида йилига 22,7 миллион нусха масиҳий даврий нашр, 72,5 миллион нусха Инжил тарқатилмоқда.²

¹ Ислон Каримов. Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида. Хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари., Т., Ўзбекистон, 1997 йил, 36-б.

² www.hilol.com

Миссионерлар ва прозелитлар фақат булар билан кифояланиб қолишаётгани йўқ. Улар ёш, ҳали тараққиёт йўлига тўла тушмаган мамлакатлар ночорлигидан ўз мақсадларида фойдаланиб қолишга интилишмоқда. Хайр-саховат ва ёрдам ниқоби остида шифохоналар, ўқув марказлари, хайрия муассасалари, тарбия ўчоқлари ташкил этишяпти. Аҳолининг ночор қатламлари қалбига йўл топиш учун уларга пул, кийим-кечак, озиқ-овқат, дори-дармон тарқатишмоқда. Айниқса, улар олий ўқув юртлари талабалари орасида фаол иш олиб боришмоқда.

Бир қарашда беозор кўринган «тарғиботчи»-ларнинг китоб ёки пул улашишлари аслида узоқни кўзлаб, пухта режа билан олиб борилаётган сиёсатнинг бир кўриниши, холос.

Миссионерларнинг бир раҳбари очикроқ айтиб қўя қолди: «Миссионерлик гуруҳларининг мақсади фақатгина насронийликни ёйиш бўлмай, балки Ислом оламида насроний ғарб ҳукмига бўйсундиришдир» («Ислом нури» газетаси, 1992 йил 43—44-сон).

Ана шу кураш ва ҳаракатлар «меваси»ни бериб турибди. Улар қанчалаб мамлакатларнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётини издан чиқариб, яхлит халқларни бир қанча гуруҳ ва табақаларга ажратиб юборди. Оқибатда, жойларда миллий, диний аҳилликка, сиёсий барқарорликка путур етди. Масалан, Индонезияда ҳаракат қилаётган миссионерлар йигирма беш йил мобайнида 250 минг одамни насронийлаштиришга эришди ва улар яшаётган Шарқий Тиморни мамлакатдан ажратиб олишди. Африқо қитъасидаги беш миллион талабанинг таълими миссионерлар қўлида. Ливан, Сомали, Индонезия, Болқон ва бошқа минтақаларда вақти-вақти билан алангаланиб турадиган фуқаролик урушларида, динлараро тўқнашувларда ҳам миссионерларнинг «холис хизматлари» бор.

Мавзунинг ўрганилганлик даражасига келсак, Ўзбекистонда миссионерлик ва прозелитизмни ўзларининг илмий ишлари ва мақолаларида О.Юсупов, А.Ҳасанов, К.Комилов, Ў.Ҳасанбоев, Э.Ибрагимов, Ҳ.Йўлдошхўжаев, У.Ғафуров ва Б.Қодиров каби олим ва мутахассислар

ёритишган. Хусусан, А. Очилдиев ва Ж. Нажмиддиновнинг “Миссионерлик: моҳият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари” (“Тошкент ислом университети” нашриёти, 2009 й) рисоласида миссионерлик ҳамда прозелитизм чуқур таҳлил этилган.

Президентимиз И. Каримов таъкидлаганидек: “Биз ҳам фарзандларимизни она Ватанга муҳаббат, бой тарихимизга, ота-боболаримизнинг муқаддас динига садоқат руҳида тарбиялаш учун, таъбир жоиз бўлса, аввало уларнинг қалби ва онгида мафкуравий иммунитетни кучайтиришимиз зарур. Токи ёшларимиз миллий ўзлигини, шу билан бирга, дунёни чуқур англайдиган, замон билан баробар қадам ташлайдиган инсонлар бўлиб етишсин”.¹

Мазкур битирув малакавий ишнинг вазифалари қуйидагича:

- Миссионерлик ва прозелитизмнинг моҳияти, христиан миссионерлигининг ғоявий-ақидавий асослари, тарихи, унинг кенг ёйилиши сабаблари аниқланади.

- Шунингдек, инжиллаштиришдан кўзланаётган мақсадлар, бугунги кунда миссионерликнинг ғаразли геосиёсий мақсадлар билан уйғунлашиб кетгани, уларга эришиш йўлида миссионерлар томонидан ишлаб чиқилган махсус режалар ва дастурлар, миссионерлик стратегиясининг мазмуни, бу йўналишдаги фаолиятни амалга оширишнинг асослари ёритилади.

- миссионерлик ва прозелитизмни амалга оширишда тиббиёт ва таълим-тарбия соҳасидаги фаолият, хайрия ёрдамлари кўрсатиш, уйма-уй юриб тарғибот олиб бориш, маҳаллий тилларда христианликни тарғиб қилувчи адабиётларни тарқатиш, рўзнома ва журналлар, радио ва теледастурлар, кино маҳсулотлари ва интернетнинг ўрни ҳам таҳлил қилинади.

- миссионерлик ва прозелитизмни амалга оширишга қаратилган махсус дастурларнинг мазмуни, минтақамиз, мамлакатимиз ҳамда миллий менталитетимиз ва қадриятларимизга хос айрим хусусиятларни инобатга олган ҳолда, олиб борилаётган ҳаракатлар тадқиқ этилади.

¹ Ислон Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т., “Маънавият”, 2008 й., 119-б.

- миссионерлик ва прозелитизмнинг миллий бирлик ва жамият барқарорлигига таҳдиди, унга қарши кураш, олдини олишга қаратилган ишларни тизимли ташкил этиш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади. Бунинг учун мамлакатимизда етарли ҳуқуқий асослар ҳам яратилган. Шундан келиб чиқиб, ишда миссионерликнинг ва прозелитизмнинг олдини олишнинг ҳуқуқий асослари ҳамда бу жараёнда диний маърифат ва бағрикенглик маданиятининг ўрни ва аҳамияти ёритилади, хулоса ҳамда тавсияномалар бериш ишнинг асосий жиҳатларини белгилайди.

Битирув малакавий ишнинг янгилиги аввало, прозелитизм ва миссионерликнинг моҳияти, намоён бўлиш шакллари, улар қўллаётган услублар ва воситалар ҳақидаги масала ва муаммоларни ўрганиш билан тавсифланади. Диплом иши доирасида уларнинг барчасига жавоб бериш ниҳоятда қийин, тўғрироғи мумкин эмас. Шундай бўлсада, мен имкон даражасида прозелитизм ва миссионерлик ҳаракатларининг ғаразли мақсадларини чуқурроқ англаб етишга ва ўрганишга ҳаракат қилдим деб умид қиламан.

Ушбу битирув малакавий иш кириш, 2 боб, 4 параграф, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловаларни ўз ичига олади.

I-БОБ. МИССИОНЕРЛИК ВА ПРОЗЕЛИТИЗМ ТУШУНЧАЛАРИ, МАЗМУН-МОҲИАТИ ВА МИНТАҚАВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

1.1. Миссионерлик ва прозелитизм тушунчаси ҳамда унинг келиб чиқиши

“Бу ҳақда гапирар эканмиз, маънавий ҳаётимизга жиддий

хавф соладиган яна бир иллат ҳақида тўхталиб ўтмоқчиман. Шахсан ўзим бу иллатдан жирканаман. Шу иллатга чалинган одамни кўрарга кўзим йўқ. Бу — сотқинликдир. Мен ҳар қандай ёвузликни сотқинликдан кўраман. Эзгулик ва ҳақиқатга садоқати бўлмаган, уларга ишонмаган одам кўрқинчлидир.”

Ислом Каримов

(Юксак маънавият – енгилмас куч. Т., “Маънавият”, 2008 й., 122-б.)

Миссионерлик ҳақида гап кетар экан, аввало ушбу тушунчанинг луғавий ва истилоҳий маъноларини тушуниб олиш муҳим аҳамиятга эгаллигини алоҳида қайд этиш лозим.

Ушбу сўз лотин тилидаги «missio» феълидан олинган бўлиб, «юбориш», «вазифа топшириш», миссионер эса "вазифани бажарувчи" деган маъноларни англатади.¹ Миссионерлик эса белгиланган вазифаларни ҳал қилишга қаратилган назарий ва амалий фаолият мажмуини билдиради. Турли луғатлар ва манбаларда миссионерликка кўплаб таърифлар берилган. Уларнинг деярли барчасида миссионерликка хос хусусиятлар атрофлича тавсифланган.

Жумладан, ҳар йили қайта нашр этиладиган "Жаҳон китоби" энциклопедиясида "Миссионер бирор диний гуруҳ томонидан бошқаларни ўз динига тарғиб қилиш ва киритиш учун юборилган инсон", — деган фикр қайд этилган. 2005 йилда Москвада нашр этилган "Кирилл ва Мефодийнинг катта энциклопедияси"да эса «Миссионерлик бирор диний бирлашма вакилларининг ўз эътиқодини бошқа дин вакиллари орасида ёйиш ҳаракати», — деган таъриф келтирилган.

Умуман олганда, турли луғатлар ва манбаларда баён этилган таърифлар бир-бирига жуда яқин ва ўхшаш бўлиб, уларга таянган ҳолда қуйидаги хулосани чиқариш мумкин: миссионерлик — бир динга эътиқод қилувчи халқлар орасида бошқа бир динни тарғиб қилишни англатади. Миссионерлик билан бир қаторда прозелитизм ҳақида ҳам гапирилади.

¹ Словарь иностранных слов. Москва, «Русский язык», 1989, 324-б

Прозелитизм (*прозелит*, [лат. *proselytus*](#) «янги динга кирган», от [греч. *πρόσῆλυτος*](#) «ўз ўрнини топган, келгинди»): ўзгаларни ўз динига киритиш, ўз эътиқодини ёйиш, кўчма маънода эса янги қабул қилинган таълимотга ўта садоқатли бўлиш.

Бундан — *прозелит* кўп ҳолларда янги динга кирган киши маъносини англатади.¹

Прозелитизм ҳамма динларда ҳам ёқланмайди. Бир қатор динларда, масалан яҳудийликда прозелитизмдан (динни ўз жамоасидан ташқарида ёйишдан) воз кечилади ва ўз жамоаларига кўшишни бир қатор онгли равишда ўтишга тайёргарликни талаб этувчи шартлар билан чегаралайдилар.

Прозелитизм тўғридан-тўғри бирон бир динга ишонган фуқарони ўз динидан воз кечишга ва ўзга динни қабул қилишга қаратилган ҳаракатларни англатади.² У ўз моҳиятига кўра миссионерликнинг таркибий қисми ҳисобланади.

Прозелитизм келтириб чиқараётган салбий оқибатларни айрим ҳаётий мисолларда ҳам кўриш мумкин. Хусусан, бизга кўшни бўлган айрим давлатларда христиан динини қабул қилган кишилар вафот этганда жасадни қабристонга қўйиш билан боғлиқ муаммолар келиб чиқмоқда. Майитнинг мусулмон ота-оналари ўз фарзандларини христиан мазоҳига дафн этишни хоҳламаганлари, мусулмонлар эса христиан дини вакили жасадини ўз мусулмон биродарлари ётган жойга қўйишни истамаганликлари натижасида келишмовчиликлар юзага келмоқда.

Шунингдек, христиан динини қабул қилган киши ўз ўғлини хатна қилдиришни хоҳламагани, унинг отаси эса, ўз набирасини мусулмон урф-одатларига кўра хатна қилдиришни истагани туфайли ота-бола ўртасида жанжаллар келиб чиққани ҳам маълум.

¹ Словарь иностранных слов. Москва, «Русский язык», 1989, 411-б

² www.wikipedia.org

Христиан ёки бошқа динни қабул қилган қизнинг турмушга чиқиши ҳам муаммога айланмоқда. Оилада қизнинг ота-онаси мусулмон. Албатта, улар ўз қизларини мусулмон кишига турмушга чиқишини истайдилар. Аммо христианликни қабул қилган қизга мусулмон кишининг уйланиши амри маҳол.

Юқоридаги каби мисолларни яна давом эттириш мумкин. Аммо шуларнинг ўзи ҳам миссионерликнинг таркибий қисми бўлган прозелитизм ҳаракатлари бошқа динни қабул қилган туб миллат вакиллари оилаларида низолар ва жанжалларнинг авж олишига ҳамда христианликнинг айрим йўналишлари вакилларига нисбатан душманлик ҳиссиётларининг пайдо бўлиши орқали динлараро низоларнинг келиб чиқишига замин яратиши мумкинлигини яққол тасаввур қилиш имконини беради.

Маълумки, христианликнинг айрим йўналишларида "Миссионерлик ҳар бир диндор учун шарт", - деб ҳисобланади. Исо Масиҳнинг ўзига 12 ҳаворийни танлаб олиши ва уларни Исроилнинг қишлоқлари бўйлаб даъват қилиш учун юборгани ҳақида Марқдан ривоят қилинган "Инжил"да келтирилган қуйидаги сўзлар бундай қарашлар учун асос қилиб олинади:

"... 15. Исо шогардларига деди: «Бутун жаҳон бўйлаб юринглар ва ҳамма тирик жонга Инжил Хушхабарини тарғиб қилинглар". Бундай даъват Маттодан ривоят қилинган «Инжил»да ҳам мавжуд. Унда Исо ҳаворийларга яқинлашиб, шундай дегани қайд қилинади:

"19. ...барча халкдардан шогирд орттиринглар. Уларни Ота, Ўғил ва Муқаддас Рух номи билан чўқинтиринглар.

Юқоридаги каби чақириқларни «Инжил»дан яна кўплаб топиш мумкин. Аммо миссионерлар ўз фаолиятини ташкил этишда асосан қайд этилган далилларга таянадилар.

Миссионерлар, одатда ўз қарашларини асослаш учун Луқодан ривоят қилинган "Инжил"да Исо Масиҳнинг ўз шогирдларини турли қишлоқларга юборгани ҳақидаги қуйидаги сўзларни келтирадилар:

"6. Шогирдлар жўнадилар. Кишлоқдан-қишлоққа ўтиб бориб, ҳаммаёқда Хушхабарни тарғиб қилар... эдилар".¹

Шуни алоҳида таъкидлаш зарурки, Исо ва унинг шогирдлари томонидан амалга оширилган даъватлар Иерусалим (Қуддус) шаҳри чегарасидан чиқмаганини кўзга кўринган христиан тарихчилари ҳам эътироф этадилар. Аммо замонавий миссионерлар, уларнинг мақсадларига хизмат қилмагани учун, бундай фикрларни билиб билмасликка олишга, тарихий ҳақиқатдан кўз юмишга ҳаракат қиладилар.

Бироқ кейинроқ илк христиан "даъватчилари" аста-секин Ўрта денгиз бўйлаб Аппенин ярим оролига ҳам кириб боришади. Рим империясида уларга салбий муносабат билдирилса-да, улар империянинг марказий ҳудудлари ва пойтахтига кўчиб келишда давом этаверишган.

IV асрга келиб "даъватчилар" хатти-ҳаракатлари натижасида христиан дини Рим империясида давлат динига айланди. Христиан "даъватчилари" аста-секин Европанинг шимолий ҳудудларига ҳам кириб бордилар ва христианлик Рим империясининг улкан ҳудуди бўйлаб эски динлар устидан ғалаба қозонди.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, юқоридаги каби қарашлар турли тушунчалар мазмунини атайлаб чалкаштириб, тарихий воқеликни бузиб талқин қилиш натижасидир. Чунки христианлик энди пайдо бўлган бир шароитда фаолият олиб борган "даъватчилар" (гарчанд уларга нисбатан ҳам "миссионер" сўзини қўллаш кенг тарқалган бўлса-да) билан бугунги "миссионерлар" орасида кескин фарқ борлигини ва уларни асло бир қаторга қўйиб бўлмаслигини унутмаслик лозим. Зеро, ўз даврида христианликнинг фаол тарафдорлари томонидан "даъватчилик" ишларининг олиб борилиши, ўз таълимотларини тарқатишга ҳаракат қилишлари табиий бир ҳол эди. Бугун дунёнинг диний манзараси ўзининг аниқ шаклу шамоилига, турли халқлар асрлар давомида шаклланган диний-миллий қадриятларига эга бўлган бир даврда илк "даъватчилик"дан фарқли равишда миссионерлик миллат, жамиятни диний

¹ Инжил. – Стокгольм: Библияни таржима қилиш институти, 1992й. 55-6.

асосда бўлиб юборишга қаратилган бузғунчиликнинг бир кўринишига айланиб қолганини алоҳида таъкидлаш зарур. Миссионерларнинг аҳолисининг 90 фоиздан ортигини исломга эътиқод қиладиган Ўзбекистонда фаолият олиб боришга интилаётгани ҳам бундай бузғунчиликка ёрқин мисол бўла олади.

Рим қўшинлари билан бирга юриб, босиб олинган ҳудудлар халқлари орасида христианликни тарғиб қилган кишиларнинг фаолияти замонавий миссионерликнинг илк кўринишлари эди, дейиш мумкин.

Европа қитъасида христианликнинг тарқалишига катта ҳисса қўшган энг машҳур миссионерлар қаторига 400-йилларда Ирландияда христианликни тарғиб қилиб, ушбу диннинг оролда тарқалишига улкан ҳисса қўшган, авлиё мақомида эътироф этиладиган Патрикни, шунингдек, Бонифаце, Сан Хосе ва Жан де-Бребеф каби руҳонийларни киритиш мумкин. Миссионерлар фаолияти натижасида христианлик 400-500-йилларда Африкада мустаҳкам ўрнашиб олди ва ўз даври учун анча қудратли бўлган масиҳий қиролликлар пайдо бўлди. Улардан энг машҳури Ҳабашистон империяси эди. Ушбу қироллик катта ҳудудларни, ҳатто Арабиетон ярим оролининг жанубини босиб олиб, арабларни масиҳийликка ўтказмоқчи бўлган эди.

Папа Буюк Грегори VII асрда Августин бошчилигида Британияга миссионерларни жўнатади. Шу тариқа миссионерлик кенг жуғрофий кўлам касб этиб борди.

Бундан ташқари Буюк географик кашфиётлар даврида Рим черкови янги халқларни инжиллаштириш учун бир қатор миссионер гуруҳларни янги қитъага йўллади ва христианлик Америка бўйлаб тарқала бошлади. Бунда асосан католик миссионерлари ҳиндулар ва эскимослар орасидаги фаолиятлари билан ажралиб турдилар.

XV-XVI асрларда Испания ва Португалия мустамлака империялари ташкил топгач, миссионерлик католик черкови доирасида ўз фаолиятини кучайтириб, янги ерларни забт этишнинг ғоявий асоси бўлиб хизмат қилди. Католикларнинг турли йўналишларига мансуб миссионерларнинг ошкора ёки

махфий равишда Америка, Африка халқларини забт этишда қатнашганлари бунга далил бўла олади.

XIII—XVI асрларда христиан миссионерлиги Ҳиндистон, Хитой ва Японияга ҳам кириб борди. Японияда миссионерлик шу даражада ривожланиб кетдики, XIX аср ўрталарида япон императори барча миссионерларни айғоқчи сифатида кунчиқар мамлакатдан ҳайдаб юборди. Мазкур мисол ва Африканинг бир қатор қабилалари тилида "миссионер" сўзининг "қотил" сўзининг синоними сифатида ишлатилиши ҳам миссионерликнинг раҳм-шафқатга асосланиши ҳақидаги фикрларнинг чўпчак эканини кўрсатади.¹

Бугунги кунда машҳур диншунос олимлар сифатида эътироф этиладиган айрим кишилар ҳам аслида илк христиан миссионерлари бўлган дейишади.

Бундай ёндашув "машҳур диншунос олим" сифатида эътироф этиладиган айрим кишиларнинг аслида ким бўлганини, уларнинг қандай шароитда "дунё таниган диншунос мутахассисга" айланганини билмаслик, уларнинг фаолиятини бир ёқлама баҳолашнинг натижасидир. Масалан, Уильяма Джонс (1746— 1794) санскрит тилини биринчи бўлиб ўргангани, Франц Боппом (1791—1867) эса санскрит тили луғатини тузгани тарихий ҳақиқат.

Таниқли диншунос сифатида эътироф этиладиган Жозеф Лафито (1681— 1746) — Шимолий Америкада, Шарль де Бросс (1709-1777) — Ғарбий Африкада инсон қадами етиши қийин бўлган жойларгача бориб, ибтидоий ҳаёт кечирадиган халқларнинг тили, дини, урф-одатлари тўғрисида ноёб маълумотлар йиғишгани ҳам рост. Маттео Рикки (1552— 1610) эса Хитойда айнан шундай фаолият билан шуғулланган эди. Улар ўз фаолиятларининг ҳосиласи сифатида иш олиб борган минтақаларидаги диний қарашлар ҳақида асарлар ҳам ёзиб қолдиришган. Ж. Лафитонинг "Ёввойи америкаликлар урф-одатларининг ибтидоий давр урф-одатлари билан қиёси" (1723), Ш. де

¹ Миссионерликнинг юзага келиши тарихидан // Диний ва дунёвий илмлар уйғунлиги. -Т.: "Тошкент ислом университети" нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2008й, 24-б.

Броссинг "Фетиш худолар ҳақидаги трактат" (1760) номли асарлари фикримизнинг исботи бўла олади.

Аммо улар бу ишларни қандай мақсадларни кўзлаб амалга оширган эдилар? Нима учун босиб олинган Осиё, Африка ва Америка мамлакатлари ҳудудларини географик ва этнографик тадқиқ қилиш, маҳаллий халқлар учун ёзувлар, луғат ва дарсликларни яратиш билан шуғулланган эдилар? Уларнинг миссионерлик фаолияти самарали бўлганининг сабаблари нимада? Улар таҳлил қилган диний қарашлар, урф-одат ва маросимлар бутунлай йўқ бўлиб кетганини қандай изоҳлаш мумкин? Агар ана шу саволларга тўғри ва холис жавоб берадиган бўлсак, ёзиб қолдирган асарларининг бугунги кундаги қимматидан қатъи назар, уларни диншунос, ўлкашунос деб эмас, балки христианликни ёйиш жабҳасида сезиларли ютуқларга эришган миссионерлар сифатида эътироф этиш керак бўлади.

Миссионерлик ривожланиб боргани сари тегишли ташкилий асослар ҳам яратиб борилган. Хусусан, 1662 йилда Папа Григорий XV католик миссионерларига раҳбарлик қилиш учун Диний тарғибот конгрегациясини (1668 йилдан Халқларни "Инжил"га эътиқод қилдириш конгрегацияси) таъсис этгани фикримизнинг исботи бўла олади. Рим Папаси Пий XII 1957 йилда миссионерликка даъват руҳи билан суғорилган "Фидеи Донум" (итальянча - "Эътиқод инъоми"), Иоанн XXIII 1959 йилда "Принцепс посторум" (итальянча - "Йўлбошчилар учун низом"), Павел VI 1967 йилда "Популорум профессо" (итальянча - "Халқларнинг ривожланиши") номли номаларни эълон қилгани ҳамда II Ватикан соборида (1962-65) миссионерлик масалаларига бағишлаб махсус декрет ишлаб чиқилгани ҳам бу йўлдаги ишлар тадрижий ташкил этилганини кўрсатади.

XX асрга келиб, ўз ҳолича миссионерлик билан шуғулланган ташкилотларни бирлаштириш йўлида ҳаракатлар бошлаб юборилди ва илк халқаро протестант миссионерлик тузилмалари шакллантирилди. Биринчи бутунжаҳон протестант миссионерлари конференцияси 1910 йилда

Шотландиянинг Эдинбург шаҳрида бўлиб ўтди. Кейинроқ эса «Халқаро миссиялар кенгаши» тузилди. Бу кенгаш «Бутунжаҳон черковлари кенгаши»га аъзо бўлиб, протестант миссионерлигининг фаолиятини йўналтириб турувчи асосий ташкилот ҳисобланади.

Ҳозирги кунда миссионерлар ўз ташкилий асосларини яратишда асосан нашриётлар, хайрия ва нодавлат нотижорат ташкилотлари мақомидан фойдаланишмоқда. Бундан ташқари баъзи ташкилотлар тиббий уюшмалар ниқоби остида фаолият олиб боришмоқда.

Ўрганиш айрим халқаро ташкилотлар ўз ҳукуматлари томонидан молиялаштирилган дастурларга биноан МДХ давлатларидан талаба ва ўқувчиларни у ёки бу мамлакатга юбориб, уларни диндор фуқароларнинг оилаларига жойлаштириш ва шу йўл билан бир йил давомида уларни прозелитларга айлантиришдек мақсадларни кўзлаб фаолият олиб борганини кўрсатади. Мазкур мисол миссионерлик билан шуғулланадиган ташкилотлар эътиқодий ўзгартишлар объекти қилиб танланган давлатларга ўз ҳукуматлари қўллаб-қувватлашига таяниб, кириб боришга ҳаракат қилаётганликларини ҳам кўрсатади.

Миссионерлик ва прозелитизмни фақат христианликка хос, деб билиш тўғри эмас. Адолат юзасидан ҳам, ҳақиқатни таъминлаш нуқтаи назаридан ҳам, миссионерлик ва прозелитизмни фақат христиан дини билан боғлаш тўғри бўлмайди. Миссионерлик ўзига хос ва узоқ тарихга эга. Жумладан, бундай ҳаракат дастлаб буддавийлик доирасида милоддан аввалги III асрдан бошлаб ёйилган.

Бугунги кунда эса миссионерлик ва прозелитизм фаолияти билан фаол шуғулланишга ҳаракат қилаётганлар орасида **баҳойлар, кришначилар билан бир қаторда "Қуёшга топинувчилар" ("Солнцепоклонники")** каби янги пайдо бўлган секталар борлигини ҳам таъкидлаш зарур. Шундай бўлса-да, бир ҳақиқатдан кўз юмиб бўлмайди. «World Book» энциклопедиясида келтирилган маълумотларга кўра, дунёдаги умумий

миссионерларнинг 2/3 қисмини христиан миссионерлари ташкил этади. Хусусан, протестантлик замонавий миссионерликнинг асосий ҳомийси бўлиб турганини алоҳида қайд этиш лозим.¹

Замонавий миссионерлик ва прозелитизм уюшмалари

Ҳозирги кунда миссионерлик ва прозелитизм сертармоқ соҳа ҳисобланади. Бугун миссионерлар кириб бормаган жабҳа, улар фаолият юритмаётган мамлакат дунёда топилиши қийин. Миссионерлар алоҳида эътибор қаратаётган жиҳатлар қаторида таълим, соғлиқни сақлаш ва бепул ижтимоий ёрдам тизимини кўрсатиш мумкин. Замонавий миссионерликка бир қатор умумий хусусиятлар хос.

Замонавий миссионерлар дунё бўйича демократик қадриятлар, инсон ҳуқуқлари устувор аҳамият касб этиб бораётганидан ҳам ўз мақсадлари йўлида усталик билан фойдаланмоқдалар. Чунончи, уларнинг фаолияти қайси давлатда тақиқланса, халқаро ҳужжатлар бузилаётгани, инсон ҳуқуқлари поймол этилаётгани ҳақида жар солишади. Бундай ҳолларда улар айрим халқаро ҳужжатларда қайд этилган қоидаларни рўқач қиладилар.

Хусусан, кўпинча “Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон декларацияси” ва “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги Халқаро Пакт” ларда келтирилган, ҳар бир инсон фикр, виждон ва дин эркинлиги ҳуқуқига эгалиги, ушбу ҳуқуқ ўз динини ёки эътиқодини ўзгартириш эркинлигини ҳамда таълимотда, тоат-ибодат қилишда, диний расм-русум ва маросимларни оммавий ёки хусусий тартибда адо этиш, ўз дини ва эътиқодига якка ўзи, шунингдек бошқалар билан бирга амал қилиш эркинлигини ўз ичига олиши, ахборот ва ғояларни ҳар қандай восита билан давлат чегараларидан қатъи назар, излаш, олиш ва тарқатиш эркинлигини ўз ичига олиши ҳақидаги бандларни келтиришади. Лекин, миссионерлар ушбу қонунларни рўқач қилишлари унчалик ҳам асосли эмас. Тўғри юқоридаги икки ҳужжатда келтирилган бандлар мавжуд. Лекин,

¹ Миссионерлик: моҳият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари. - Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009й, 4-б (А.Ачилдиев билан ҳаммуаллифликда).

ушбу модданинг кейинги бандларига назар ташланса, худди бизнинг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги” Қонунимиздаги ҳолат келиб чиқади. Яъни, аввал виждон эркинлиги дахлсизлиги эътироф этилиб, сўнгра бу нарсачеккланиши мумкин бўлган баъзи ҳолатлар келтириб ўтилган.

Бир қанча оқимларга бўлиниб кетган Протестантликда миссионерлик дин арконларидан бири ҳисобланиб, миссионерлик жамиятларининг ҳар бир аъзоси эсачундай амалиётни ўзи учун фарз деб билади. Шунинг учун ҳам, ҳозирда дунёдаги халқаро миссионерларнинг кўпчилигини протестант миссионерлари ташкил қилади. Агарда протестантлик тарқалган ҳудудлар харитасига назар ташласак, уларнинг деярли барчаси ривожланган йирик давлатларда жойлашганига гувоҳ бўламиз.

Протестант оқимлари орасида энг йирикларидан бири бўлмиш адвентизм оқими 1831 йили Уайт Миллер томонидан асос солинган. У.Миллер Библия матнларига асосланган ҳолда 1843-1844 йилларда Исонинг иккинчи қайтиши юз беради деб башорат беради. Башорат амалга ошмаган бўлсада, оқимнинг таъсири кўпчилик орасида сақланиб қолади.

“Еттинчи кун адвентистлари” Адвентизм замирида пайдо бўлган энг йирик оқим ҳисобланади. 1844 йилда Нью-Гемпшир шаҳрида бир гуруҳ кишилар томонидан тузилган ушбу оқимнинг асосчиси Елена Уайт ҳисобланади. 1860 йилда алоҳида диний конфессия сифатида расман тан олинган ушбу оқим вакиллари 1863 йилдан бошлаб ўз диний ташкилотларини туза бошлайдилар.

Еттинчи кун адвентистлари асосий ақида сифатида Исо Масиҳнинг қайтишига ишонишни сақлаб қолишган. Бундан ташқари улар Библия буйруқларига бўйсунитишни қатъий талаб қилиб қўйиб, улардан энг муҳими тўртинчи буйруқ, яъни шанба кунига амал қилишни талаб қиладилар. Айни пайтда, улар рухнинг абадийлиги, жаннат ва дўзах тушунчаларини инкор қилишади, чўқинтиришни эсачун бутун танани сувга ботириш орқали ўтказишади.

Ташкилотнинг ҳар бир аъзоси, ўз ойлик даромадининг ўндан бирини черков ҳисобига ўтказиши шарт.

Йўналиш асосчиси Елена Уайт томонидан ишлаб чиқилган “Санитар реформация”га кўра, черков аъзоларига “нопок ҳайвонлар” гўшти, хусусан, чўчқа гўштини ейиш, кофе, чой, вино ичиш, тамаки чекиш тақиқланади. Турли хил кўнгил очиш ишлари, бадий китоб ўқиш эса қораланади. Ташкилот аъзоларига юқори даражадаги актив миссионерлик хосдир. Уларнинг ақидаларига кўра, Исонинг тезроқ қайтиши, барча инсонлар адвентистик тарғиботни қанча тез эшитишларига боғлиқдир. Маълумотларга кўра дунёда 5 миллионга яқин адвентистлар бор. Улар 184 мамлакатда 22 000 дан ортиқ черков, 5000 дан ортиқ ўқув марказлари, 50 нашриёт, 160 та касалхонага эга, АҚШ ва Канадада бу йўналиш вакиллари нисбатан кенг тарқалган, 170 дан ортиқ тилда миссионерлик адабиётларини чоп этади. Миссионерликни амалга оширишда Еттинчи кун адвентистлари анъанавий усуллар билан бир қаторда радио, телевидение, интернет каби замонавий усуллардан ҳам фаол фойдаланишмоқда.

“Пятидесятниклар” ёки «Тўлиқ инжил христианлари»-Протестантликдаги энг йирик оқим бўлиб XX аср бошларида АҚШда юзага келган. Диний ҳаётда “Муқаддас Рух инъомлари” деган тушунчага таянишади. Таълимотга кўра бу инъомлар фақатгина Муқаддас Рух билан чўқинтириш орқали Худо Ўғлининг (яъни Исо Масихнинг) асл издошларига, унга хизмат қилиш воситаси сифатида берилади. Муқаддас Рух билан чўқинтирилганликнинг ташқи белгиси деб пятидесятниклар глоссалия, яъни “худо билан нотаниш тилда гаплашиш”ни тушунишади.

Шу нуқтаи назардан қараганда, Пятидесятниклик тарихи расман 1901 йилнинг 1-январига бориб тақалади. Айнан шу куни Канзас штатининг Топеке шаҳридаги Библия мактабларининг бирида Ч.Пархем исмли руҳоний бошқараётган талабалардан бири Агнесса Озман “учинчи раҳмат”га эришиб (яъни, Муқаддас Рух билан чўқинтирилиб), хитой тилида гапира бошлайди.

Унинг кетидан “худо билан нотаниш тилда гаплашиш” “эпидемия”си бутун мактабни қамраб олади. Шундан сўнг Ч.Пархем ўз ўқувчилари билан жанубий штатларда пятидесятникликни тарғиб қила бошлаган. Ч.Пархем шогирдларидан бири, қора танли Д.Сеймур Лос-Анжелесдаги методист черковининг ташландиқ биносида “муқаддас пятидесятница” ғоясини тарғиб қила бошлаган. Уч йил давомида ушбу черков актив фаолият юритиб, АҚШдаги қора ва оқ танлиларнинг диққатини ўзига жалб қилди. Бу ерда Худо билан нотаниш тилда гаплашишни бошидан ўтказган кўпчилик кейинчалик ўзининг пятидесятниклик черковларига асос солишди. Бундай черковлар Скандинавия, Англия, Ҳиндистон, Чили, Германия каби давлатларда ҳам пайдо бўлди. Уларнинг бир-биридан асосий фарқи худонинг раҳматлари сони ва сув билан чўқинтиришнинг услубларидадир. Муқаддаслик черковларидан ажраб чиққан пятидесятниклар 3 та раҳматга ишонишади - динга киргизиш, нурлантириш яъни, христиан таълимоти билан чуқурроқ таништириш ва Муқаддас Рух билан чўқинтириш.

Баптистлардан ажраб чиққан пятидесятниклар эса фақат 2 та раҳмат - динга киргизиш ва Муқаддас Рух билан чўқинтиришни тан олишади. Шунинг учун ҳам, уларни «Икки раҳмат черковлари» деб аташади. Уларнинг энг йирик бирлашмаси “Худо Ассамблеялари” ҳисобланади. Сув билан чўқинтириш усуллари, яъни муқаддас учликни тан олишлари ёки инкор қилишига кўра, пятидесятниклар иккига бўлинади. Лекин бундай бўлиниш барча пятидесятник черковларига тааллуқли эмас. Айни пайтда, баъзи черковлар христианлик чегарасидан чиққанини таъкидлаш зарур.

1960-йилларда “худо билан нотаниш тилда гаплашиш” тушунчаси баъзи бошқа протестант черковлари, ҳатто 1966 йилдан католиклар орасида ҳам тарқалган. Ҳозирги кунда пятидесятниклик кўп сонли турли оқимлар кўринишида тарқалган бўлиб, уларнинг раҳбарлари ҳар 2-3 йилда «Бутундунё пятидесятник конференциялари»да учрашиб туришади.

Пятидесятниклик инсонларнинг қайғу-аламлари, муаммолари ва жамиятда ўз ўринларини йўқотиб қўйишлари билан боғлиқ масалаларга алоҳида урғу бериши ва улардан усталик билан фойдаланишга интилиши туфайли унга эргашувчилар сони тез суратда ўсиб бормоқда. 1990 йилда дунё бўйича бу оқим аъзоларининг сони 50 миллионни ташкил қилган бўлса, ҳозирда тахминан 120 миллионни ташкил қилмоқда.

Пятидесятникликнинг энг йирик оқимларидан бири- “Худо Ассамблеялари” черковларига 1914 йилда АҚШнинг Арканзас штатида асос солинган. Маркази Миссури штатининг Спрингфилд шаҳрида жойлашган. Бу черков аъзоларининг сони 2 миллиондан ортиқни ташкил этади. Ушбу черков пятидесятникликнинг муқаддас учлик, Муқаддас Рух билан чўқинтириш, “худо билан нотаниш тилда гаплашиш”(глоссалия) каби ғоялари қаторига, эътиқод орқали шифо топиш, Исонинг иккинчи қайтиши, ўликларнинг икки марта қайта тирилиши, Исонинг 1000 йиллик подшоҳлиги ва балоғатга етганларни сувга бутунлай ботириш орқали чўқинтиришдек ақидаларни ҳам қўшган. Ассамблея бошида 2 йилда бир йиғиладиган Марказий кенгаш туради. Улар 16 нашр, жумладан, аёллар ва болалар учун журналларга, бир неча коллеж ва Библия мактабларига эгалар. Худо Ассамблеялари черкови 98 мамлакатда ўз жамоаларига эга, 71 мамлакатда миссионерлик фаолиятини олиб боради.

Худо Черкови-1884 йилда АҚШнинг Теннеси штатида ташкил этилган. Ушбу черков XVI асрда тугаган реформацияни давом эттириш ғоясини олға суради. Черков ҳар қандай ақидалардан пок, худди Исо Масих давридагидек, севги билан иш олиб борилиши лозим деган ақидага таянади.. Шу ғояларни амалга ошириш учун 1886 йили христиан иттифоқи тузилиб, 1902 йили унинг асосида “Муқаддаслик черкови” тузилди ва 1907 йили у “Худо черкови” номини олди.

«Худо Черкови» тринитариан-пятидесятник эътиқодига мансуб бўлиб, “уч кризис” ақидасига таянади. Ҳозирги кунда ташкилотни ҳар икки йилда йиғиладиган «Марказий Ассамблея» бошқаради. Унинг 8 та нашри мавжуд.

АҚШнинг ўзида черков аъзоларининг сони 500 минг кишини ташкил этади. Ушбу черков 72 мамлакатда миссионерлик фаолиятини олиб бормоқда. Халқаро Бирлашган Пятидесятник Черковлари ҳам АҚШда 1945 йилда юзага келган. Ақида сифатида Исо Масих номи билан чўқинтиришни олға суришади. Муқаддас учлик троика ҳақидаги таълимотни рад этадилар. Ушбу ташкилот вояга етганларни сувга ботириш орқали чўқинтириш билан бир пайтда оёқларни ювиш, яъни ўзаро муҳаббатни ифодалаш учун ҳар бир жамоа аъзосининг бир бирларининг оёқларини ювиши амалиётига риоя қилади. Ташкилот маркази АҚШнинг Миссури штатидаги Хезлвид шаҳрида жойлашган. Черков ўз радиосига, “Pentecostal Herald” номли журналиги эга. Ҳозирда ушбу черков 46 мамлакатда миссионерлик фаолиятини олиб бормоқда.¹

Ўзбекистон ҳудудида мазкур йўналишга тааллуқли биринчи ташкилот 1985 йилда Тошкент шаҳрида ташкил этилган. Бугунги кунда республикаимиз бўйича Тўлиқ инжилчи христианларнинг 21 та диний ташкилоти мавжуд. Кўпгина огоҳлантириш ва маъмурий чораларга қарамай улар юртимизда ўзларининг миссионерлик фаолиятларини олиб боришга интилишмоқда. Жумладан, якшанба кунлари ўзбек тилида маърузалар, қўшимча Библия ўқиш дарслари ташкил қилиш йўлидаги ҳаракатлар, «Хосил йиғиш куни» деб аталадиган ва ҳар бир аъзо черковга янги одам олиб келишини рағбатлантиришга қаратилган амалиётнинг мавжудлиги ҳам шундай хулоса чиқариш имконини беради.

“Иегово Шоҳидлари” оқимиغا Чарльз Тейз Рассел томонидан асос солинган. 1870 йилда Ч.Рассел АҚШнинг Пенсильвания штатидаги Питсбург шаҳрида мустақил Библияни ўрганиш курсларини очди. 1881 йилда унинг замирида “Сион қўриқчи минораси ва трактатлар уюшмаси” махсус миссионерлик адабиётларини чоп этиш учун “Қўриқчи минора жамияти”

¹ Бугунги кунда миссионерлик ва прозелитизм шакллари намоён бўлиши // Магистрантлар илмий-амалий анжумани маъруза тезислари тўплами. -Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2008й.

тузилди. 1931 йилга келиб ташкилот “Иегово Шоҳидлари” номини олади. Рассел вафотидан кейин ташкилотга раҳбарлик қилган Иосиф (Джозеф) Франклин Рузерфорд даврида таълимотни янада кенг тарқатишга алоҳида эътибор берилди. Ташкилот аъзолари кескин даражада ошди. Айнан Рузерфорд иеговочиликка “армагеддон” тушунчасини киритди ва 1925 йили Худонинг подшоҳлиги бошланишини башорат қилди.

Рузерфорд ҳар йили иеговочиларнинг халқаро конференцияларини ўтказишни, 50 га яқин китоб муаллифи сифатида тарғибот ишларида радио ва граммопластинкалардан фойдаланишни йўлга қўйди. Рузерфорддан сўнг 1943 йилдан ташкилотга Натан Гомер Норр (1905-1977) раҳбарлик қила бошлади. Ўша йилиёқ Норр миссионерлик фаолиятини янада фаоллаштириш учун “Қўриқчи миноранинг Библия мактаби-Галаад” – 5 ойлик ўқитишга асосланган, иеговочиликни бутун дунё бўйлаб тарқатиш учун хизмат қиладиган, миссионерларни тайёрлайдиган марказни очади “Иегово Шоҳидлари” учлик ҳақидаги ақидани рад этишади, лекин бошқа оқимлар каби унинг барча кўринишларини изоҳлашади. Барча нарсанинг асоси ва яратувчиси деб Иеговани тан олишади. Иегово шоҳидлари Худонинг ўз шахсий исми бор, бу исм “Иегова”дир деб, бу ҳақда ўз тарқатма адабиётларида жумладан шундай дейдилар: “Худонинг шахсий исми бор ва Иеҳово Шоҳидларидан кимда-ким унга топинса, бу исмдан фойдаланишлари кераклигига аминлар. Ҳар нарсага қодир Худо Мусога ўз исмини “Иеҳово”, деб эълон қилди. Ўтмишда Иброҳим, Мусо ва бошқа садоқатли эркаклар Худонинг исмидан фойдаланганлар. Аслида эса, муқаддас китобда Иеҳова деган исм бир неча минг маротаба учрайди”.

Ушбу ташкилот Исо Худонинг ўғли бўлганига ишонсада, унинг Худо бўлганини инкор қиладилар. Исо Иегово томонидан яратилган ягона инсондир, қолган барча инсонлар Масих орқали яратилган. Муқаддас Рух – Худонинг кўринмас кучи бўлиб, у дунё яратилишида қатнашган. Иегово бутун инсоният тарихида 144 минг кишини танлаб олган, улар ўлгандан

сўнг тўғридан-тўғри тирилади ва осмон подшоҳлигига ўтиб кетишади. Ҳозирги кунда ўша танланган 144 минг киши, яъни “кичик пода”дан (имони мустаҳкам ва дин йўлида кўп хизмат қилган) 9 мингги тирик деб эътиқод қилинади. Қолган имонлилар, яъни Иегово шоҳидларига қўшилган “қўйлар”га (оддий диндорлар) ер юзида абадий жаннатда яшашлари ваъда берилади.

Иегово шоҳидлари фақатгина битта байрамни нишонлайдилар, бу Исо Масих ўлимини эслаш кечалари билан боғлиқ байрамидир. Бу куни жамоа аъзолари қариндош ва танишларини уйларига таклиф қилишади. Дастурхонда Исонинг тана ва қонининг ифодаси деб билинадиган хамиртуришсиз нон ва қизил, куруқ вино бўлиши шарт.

Иегова Шоҳидлари миссионерликка катта эътибор берадилар Жамоа пайдо бўлган даврдан бошлаб асосан уйма-уй юриш ва адабиётлар тарқатиш билан ўз издошларини кўпайтиришга ҳаракат қиладилар. Ҳозирги кунга келиб иеговочи миссионерларнинг сони 700 мингдан ортиқ деб ҳисобланади. Миссионерлик фаолиятини молиявий қўллаб-қувватлаш ва адабиётларни нашр этиш учун “Қўриқчи минора, Библия ва рисоалар жамияти” тузилган. Ушбу жамият корпорация деб аталиб, бош қароргоҳи ташкилот асосий биноси билан бир жойда, АҚШнинг Бруклин шаҳрида жойлашган. Корпорацияни етти директордан иборат бошқарув кенгаши бошқаради ва улар корпорация президенти сайлашади.

Ҳозирги кунда Иегово шоҳидлари 230 дан ортиқ мамлакатда фаолият олиб боради ва дунё бўйлаб 111 бўлимга эга. Ташкилотнинг “Қўриқчи минора” журнали ойига икки марта 125 тилда, 22 миллиондан ортиқ нусхада “Уйғонинглар!” журнали ойига бир марта 81 тилда, 20 миллион ададда нашр этилди. Ушбу нашрлар асосан миссионерлик фаолиятини ривожлантиришга қаратилган.

2006 йилдан “Қўриқчи минора”си журнали ўзбек тилида ҳам чоп этила бошланди. Иеговочилар ушбу журнал нашрларини юртимиз ҳудудига олиб

кириш йўлида доимий ҳаракатлар олиб бормоқда. Миссионерлик фаолиятини иеговочилар

- уларларнинг заррача бўлса ҳам қизиқиш билдирган одамларни қидириш;
- сўнг уларни таълимотни қабул қилишга тайёрлаш;
- даъват қилинаётган одамнинг онгига Библия курслари ва унинг матнини ўрганиш орқали диний таълимотларини сингдириш;
- прозелитларни сув билан чўқинтириш;
- уларни миссионерлик фаолиятига тайёрлаш каби тўрт босқичда амалга оширадилар.¹

Иеговочиликнинг ўзига хос жиҳатларидан бири шуки, унда ҳар бир аъзо миссионерлик фаолиятида қатнашиши шарт. Ана шундай мақсадли фаолият натижасида иегово шоҳидлари сони йилдан йилга ортиб бормоқда.

Маълумотларга кўра, ҳозирда иеговочилар сони дунё бўйича 6,7 миллионни ташкил этади. Иегово шоҳидларининг бош ташкилоти томонидан адабиётлар нашр этиш, черковлар фаолиятини таъминлашга кетадиган сарф-харажатлардан ташқари миссионерларнинг кундалик харажатларига йилига 100 миллион АҚШ доллариغا яқин маблағ сарфланади. Ўзбекистонда биринчи иеговочилар 1950-йилларнинг охири, 1960-йилларнинг бошларида пайдо бўлган 1972 йилда Ангрен ва Чирчиқ шаҳарларида уларнинг илк жамоалари пайдо бўлди.

Бугунги кунда республика бўйича фақат битта “Иегово шоҳидлари” черкови – Чирчиқ шаҳрида расмий фаолият олиб бормоқда. Ушбу ташкилотнинг минтақавий маркази Қозоғистон Республикасининг Олма-ота Есик шаҳрида жойлашган бўлиб, 72 расмий ташкилоти ва 34 маҳаллий жамоаларга мансуб 20 минг кишини бирлаштиради.

¹ Инжиллаштириш: мақсадлар ва даъволар // Диншунослик фанларининг долзарб муаммолари. -Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009й, 44-б.

Ҳозирги кунда номлари юқорида зикр этилган протестант йўналишларидан ташқари юртимиз аҳолиси учун янги бўлган яна бир қатор ноисломий диний ташкилотлар ҳам миссионерлик билан шуғулланишга интилоқдалар. Хусусан, қадимги ҳинд муқаддас китоблари – Ведаларга асосланган «**Кришнани англаш жамияти**» янги пайдо бўлган диний бирлашмалардан бири ҳисобланади. Унга 1966 йилда АҚШда А.Ч.Бхактиведанта Свами Прабхунада томонидан асос солинган. 1970-йиллардан эътиборан кришначилик турли мамлакатларга, жумладан СССР ҳудудида ҳам тарқала бошлаган.

Кришначиларнинг ўзлари тарқатган маълумотларига кўра, дунёнинг турли бурчакларида уларнинг 150 дан ортиқ ибодатхоналари мавжуд. Кришначилар ўз фаолиятида Шрила Прабхупаданинг асарларига асосланадилар. 1990-йилларнинг ўрталарида Тошкент шаҳрида жойлашган “Кришнани англаш жамияти” вакиллари шаҳарнинг турли бурчакларида ибодат кийимларида юриб, турли адабиётларни тарқатиш, асосан қариялар уйлари, шифохона каби муассасаларда миссионерлик фаолиятини олиб бориш билан шуғулланганлар. Улар билан олиб борилган тадбирлар натижасида кришначиларнинг бу турдаги фаолиятига барҳам берилган.

Бугунги кунда улар республикамизнинг айрим ҳудудларида яширин равишда фаолият олиб боришга ҳаракат қилмоқдалар.

Баҳойликка XIX асрнинг иккинчи ярмида Эронда Мирза Хусайн Али Нурий томонидан асос солинган. У 1863 йилда ўзини пайғамбар деб эълон қилиб, Баҳоуллоҳ, яъни Аллоҳнинг жилоси номини олади. Ушбу оқимнинг номи ҳам Баҳоуллоҳнинг номидан олинган. Асосий манбаи «Китоб ал-Ақдас» (“Энг муқаддас китоб”) деб аталади.

Баҳойлик барча динларнинг бир илдиздан пайдо бўлгани ва пайғамбарларнинг биродар эканига асосланади. Баҳоуллоҳ таълимотига кўра юборилган пайғамбарлар орасида энг буюклари 9 та бўлган, улар Иброҳим(а.с.), Мусо(а.с.), Будда, Зардушт, Кришна, Исо(а.с.), Муҳаммад(с.а.в.),

Боб ва Баҳоуллоҳлардир. Баҳойлик ақидасига кўра Аллоҳ ҳар минг йилда ер юзига янги пайғамбар туширади. Жаннат ва дўзах, охират, шайтон ва фаришталар инкор қилинади.

Баҳойлар ҳозирги барча динлар бир бирларини инкор қилади, шунинг учун ҳам, уларни бирлаштириш ва инсонлар орасидаги турли фарқларни йўқотиш лозим деб ҳисоблашади. Уларнинг даъвосига кўра, бундай бирлаштирувчининг вазифасини баҳойлик дини бажариши лозим. Баҳойлик издошлари Ватан, миллат деган тушунчаларни инкор қиладилар, улар учун ер юзининг ҳамма жойи Ватан ҳисобланади. Кунига уч марта Исроилнинг Акка шаҳрига қараб ибодат қилинади. Ушбу диннинг марказий ташкилоти Исроилнинг Хайфа шаҳрида жойлашган.

Баҳойлик XX асрнинг биринчи ярмидан бошлаб кенг тарқала бошлади. Ҳозирда ташкилотни ҳар беш йилда сайланадиган 9 кишидан иборат назорат кенгаши бошқаради.

Ҳозирги кунда баҳойларнинг сони дунё бўйича тахминан 5-7 миллионни ташкил этади. Ўзбекистонда ушбу дин вакиллари мустақилликдан сўнг пайдо бўлган. Ҳозирда республикаимиз ҳудудида баҳойларнинг 6 та диний ташкилоти расман рўйхатга олинган. Мусулмонлар орасида миссионерлик ҳаракатларини олиб боришда Қуръондан далил келтиришга интилиш уларга хос хусусият ҳисобланади.

1.2. Миссионерлик ва прозелитизмнинг услуб-воситалари ҳамда минтақавий хусусиятлари

Мусулмонларга қарши йўналтирилган илк миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларига милодий VIII асрдаёқ дуч келиш мумкин. Турли ғарб манбаларида Андалусия подшоҳи Абдулазиз (713-716)ни насроний қилишга хотини Эгинола урингани айтилади. Бу аёл ғарблик илк миссионер ҳисобланади. «Франция роҳиби» номини олган челонялик Аббат Хуг эса 1074 ва 1078 йиллари Андалусияда Сарагоссанинг мусулмон раҳбарига икки мактуб ёзиб, уни насронийликка даъват қилади. Яна бу асрда Папа VII Грегорий ҳам Шимолий Африка мусулмонларига қарши яширинча миссионерлик ҳаракатлари уюштирган.

Салиб юришлари чоғида қилинган миссионерлик ҳаракатларида бир нарсa диққатни тортади: бу юришлардан кўзланган асос мақсадлар турлича бўлса-да, миссеонерлар бу юришлардан мусулмонларни насронийлаштириш учун қулай бир фурсат сифатида фойдаланишган. Бошқа бир жиддий миссионерлик ҳаракатини XIII асрда ассисилик Франкис амалга оширади. Франкисдан кейинги муҳим шахс Роман Лулл ҳисобланади. Черков тарихида энг муҳим ўринлардан бирини тутувчи Лулл мусулмонларни насронийлаштиришнинг уч усул хусусиятини кўрсатади. Буларнинг биринчиси мусулмон ўлкаларнинг маҳаллий тилларини ўзлаштириш-ўрганиш эди. Ҳақиқатдан ҳам Луллнинг бу фикри XIV аср (1312-1313)да Вияна консуллигида, Рома, Оксфорд ва Париж университети каби йирик ўқув юртларида амалга оша бошлади. Мусулмон халқлари тили ўрганишга киришилди. Унинг иккинчи усули насроний таълимоти акс этган асарларнинг ёзилиши эди. Учинчиси эса мусулмонлар орасида миссионерлик ҳаракатларини юритувчи мард ва ишончли инсонларни етиштириш фикри эди.

Ўрта асрларда Ислom ўлкаларига қаратилган миссионерлик ҳаракатларида жуда муҳим нуқта бор эди. Насроний роҳиб ва сайёҳлар Ислom ўлкаларига сафар қилиб, уларнинг заиф томонларини ўрганишга киришганлар. Масалан, турли Ислom ўлкаларига саёҳат уюштирган Фабри ва Пилоти каби сайёҳларни айтиш мумкин. Булардан Пилоти насронийликни қабул қилганлар

жуда яхши адолат ва эҳсонга сазовор бўлишини таъкидлаган. Яна бир миссионер Кеттонли Роберт эса Қуръонни бузиб таржима қилган. Арабча баҳс асарлар ғарбда кенг ёйилган.

Ислом ўлкаларига қаратилган шиддатли миссионерлик ҳаракатлари ғарбнинг мустамлакачилик юришлари билан ёндош ҳолда амалга оша борди. XVI асрдан бошлаб жазвитлар номи билан черковга боғланган миссионерлар гуруҳи Африка ўлкаларида, Ҳиндистонда, Узоқ Шарқ ва Ўрта Шарқда кескин ҳаракатларни амалга оширганлари кўзга ташланади. Хусусан, Испаниол-портекс ташвиқотига боғлиқ ҳолда учинчи дунё деб ҳисобланган ҳудудларда миссионерлик фаолиятлари шиддатли тусга кирган. Жануб ва Жанубий-шарқий Осиё билан Африкада уюштирилган ҳаракатларга Ҳиндистон, Хитой, Япониядаги ҳаракатлар ҳам қўшилди.

XVIII асрдан эътиборан бу ҳаракатларга турли протестант черковларига боғлиқ миссионерлар ҳам қўшилишди. Ҳенри Мартин «British East India» компаниясининг бир роҳиби сифатида 1810 йили Ўрта Шарқда фаолият кўрсатган илк протестант ҳисобланади. «Church Missionare Society of the Church of England» эса бир оз кейин Фаластинда иш бошлаган.¹

«American Board of Commisiners for Foreign Missions» ташкилоти миссионерларнинг Ўрта Шарққа келишларини назорат қилган. Бу ташкилот аъзоларидан икки америкалик миссионер Л.Персонс ва П.Фиск 1820 йили Измирга жойлашиб, миссионерлик фаолиятларини юритишган. Ислом ўлкаларига ва учинчи дунёга қаратилган бу ҳаракатларда миссионерлик ташкилотлари ва уларнинг аъзолари бу ҳудудлардаги мустамлака бошқарувлари билан яқин алоқада бўлишган.

Шу тариқа миссионерлар ташвиқот билан бирга сиёсий ишларга ҳам бош тикишган. Масалан, XIX асрнинг бошларида Измирга келган америкалик миссионер Парсонс 1820 йили Измидан ёзган бир мактубида Усмонли

¹ Инжиллаштириш: мақсадлар ва даъволар // Диншунослик фанларининг долзарб муаммолари. -Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009й, 67-б.

салтанати билан боғлиқ шу қайдларни битган: «Кўнглимда илоҳий ёрдам билан қудратли ва гуноҳкор императорликнинг тамоман вайрон бўлишини таъминловчи система қуришга кучли истак ҳис қиляпман. Буни кўриш орзуим...»

Сўнгги икки асрда турли йўл ва усулларда ҳаракатлар юритган миссионерлар исломий қадриятларга қарши нохуш тассуротлар уйғотишга интилишди. Масалан, Г.Пфандер ва З.Звемерлар бошлиқ миссионерларга оид нашрларнинг арабча, туркча, форсча нусхалари ушбу мақсадларга хизмат қилган.

Ушбу ёзма ташвиқот нашрларидан бири Пфандернинг XIX асрда ёзилган «Мезонул ҳақ» асаридир. Бу асар ҳақоратли, масхараомуз фикрларга тўла китобдир. Бу каби асарлар турли тилларга ўгирилиб, исломий ўлкаларнинг ўзларига тарқатилди. Пфандернинг асарига Раҳматуллоҳ Қайрановий «Изҳорул ҳақ» номли асари билан жавоб берди.

Фақат XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб ғарб давлатларидаги сиёсий, ҳарбий кучларнинг дунёвий ҳукмронликларини орттириб боришлари ва ҳарбий кучлари билан миссионер ташкилотлари ўртасидаги яқин алоқалар уларнинг янгидан «ҳужум»га ўтишларига имкон берди.

Шу зайдда миссионер ташкилотлари, халқаро беминнат ёрдам ташкилотлари, иқтисодий ташкилотлар ва бошқа номлар билан ўзларини ниқоблаб, мусулмонларга қарши миссионерлик фаолиятларини юрита бошладилар.

Бугунги кунда черковларга боғлиқ мингларча миссионер ташкилотлари билан бирга юзларча мустақил миссионерлар ва прозелитлар дунёнинг турли бурчакларида ўз ҳаракатларини юритишмоқда.

Баъзи ҳудудларда улар ўзаро ҳамкорликда иш олиб бормокдалар. Аммо баъзида (Африканинг айрим жойларида) бир-бирига рақиблик ҳоллари ҳам учрайди. Шундай рақиблик туфайли тарих - 1990 йили Руандада бўлган қатлиомдаги каби - шиддатли тўқнашувларга ҳам гувоҳ бўлди.

«Бутун дунёни Инжил хабарлари руҳида тарбиялаш» шиори билан йўлга чиққан Америка ва инглиз ташвиқотчилари, айниқса, XX асрнинг сўнгги чорагидан бошлаб дунёга таъсир қилувчи янги дунё тартиботи ва минтақалашувини амалга ошириш учун ижтимоий ва сиёсий шароитлардан ҳам фойдаланишяпти. Ушбу ҳаракатлар дунёнинг ижтимоий-сиёсий ўзгаришларни бошдан кечираётган ёки АҚШ ҳамда ғарбий Оврупанинг ҳарбий ва маданий таъсири остида бўлган ўлкаларда кўпроқ амалга оширилмокда. Шу тариқа Ўрта Шарқ ўлкалари билан бир қаторда Болқонда, Кавказ ўлкаларида, Ўрта Осиёда, Туркияда миссионерлик ҳаракатлари кучаймокда.

Насроний миссионерлиги манбаи «Янги аҳд»-дир. У ўзини замонга мослаб, шу услубларини муттасил янгиламокда. Ғарб ўлкаларида муайян бош черков ёки мустақил миссионер гуруҳларга боғлиқ миссионерлик таълим-тарбия муассасалари изланишлар олиб боришяпти. Янги-янги миссионерларни етиштиряпти. Уюшган таълим услубига қўшимча миссионер шахслар ва гуруҳдар кўринишида тарқоқ таълим ҳам йўлга қўйилган. Ҳозирги кунда миссионерлар ва прозелитлар қуйидагича услубларни кенг ишга солишяпти.

1. Маданиятга мослашиш услуби

Ҳозир миссионерликда маданиятга мослашиш (contextualisation) услуби жуда оммавийдир. Миссионерлар Оврупа ва Жанубий Америка сингари насронийлик анъанаси ҳоким бўлган минтақаларда эмас, бутун дунёда маҳаллий анъана ва одатларга мослашиш фикрини бу услубга асос қилиб олишяпти.

Тажрибали миссионер Чарлз Эгал шахсан ўзи қўллаган «маданиятга мослашув» услубининг аҳамияти шундаки, бу шаклда насронийликка қизиқиб Исломдан насронийликка кирган кишилар Ислом маданияти билан муносабатларини узишмайди ва ўз жамиятларида насроний миссиясининг вакили бўлиб, янада фаол иш олиб боришади. «Натижада бошқа динга кирган киши ўз жамиятида қолади ва Инжилни янада кенгроқ ёйишга имкон топади. Муҳими бу услуб «насронийликни қабул қилиш

— ғарблик бўлиш» тарзидаги қарашни ҳам йўққа чиқаради». Католик протестант черкови атрофларида кенг қўлланилган «маданиятга мослашув» услуги икки асосни амалга оширишни мақсад қилади. Булардан биринчиси миссионерликнинг насроний жамиятлар ижтимоий-сиёсий кучларга қилган ва уларнинг ҳукмронлик майдонини кенгайтиришга хизмат қилган ҳолда насроний бўлмаган жамиятларда вужудга келган ишончни ўзгартиришдир. Бу услуб насронийликнинг маҳаллий маданият ва анъаналарга мослаштирилиши ва насроний эътиқод ва урф-одатларида маҳаллий қадрият ва хусусиятлар биринчи жабҳага чиқарилиши, учинчи дунё мамлакатларида бутун дунё миқёсида черков фаолиятини маҳаллий ўлкаларга ёйиш ва дунёнинг ҳар тарафида черковлар ташкил этишдир.

«Маданиятга мослашув» услуги насроний ҳаёт тарзининг маҳаллий анъаналарга мослашувини тақозо этади.

Мусулмон жамиятларида миссионерлар мусулмонларга хос дин тили ва истилоҳларини қўллашга қаттиқ эътибор беришади. «Аллоҳ», «расул», «набий», «ваҳий», «оят», «масжид», «Инжил» каби атамалар ва «ҳазрат», «шариф», «машааллоҳ», «иншааллоҳ» сингари диний ифодалар насроний матнларига олинади ва насроний анъанасининг тарғиб-ташвиқида кенг қўлланилади.

Мусулмонлар орасида миссионерлик қиларкан, дуода, ваъзда Қуръондан ва Ислом маданиятидан баъзи кўчирмалар қўлланилади.

Чарлз Эгал мусулмонлар орасида жуда аҳамиятли саналган Фотиҳа сурасини дуо мақсадида ўқиш мумкинлигини айтади. Рўза сингари баъзи исломий ибодатларнинг, чегараланган ҳолда бўлса ҳам бажарилиши (одамлар ишончини қозониш учун рўза тутиши — тарж.) ҳақида ҳозир баҳс кетяпти. Яна, мусулмонлар орасида насронийликка оид ваъз ва дуолар жума куни қилинади ва ибодатлар асносида, агар мусиқага ўрин берилса, черков мусиқаси ўрнига маҳаллий мусиқалар чалинади. Бундан ташқари, мусулмонларнинг қаршилигига учрамаслик мақсадида

насронийлашган янги вакилларнинг чўқинтирилишини бир муддатга кечиктира олиш, бунинг ўрнига рамзий маросим қилиш мумкинлиги маълум қилинмоқда. Ҳолбуки, чўқинтириш бир динга кириш (инсияси) маросими сифатида насронийлар учун ғоятда аҳамиятлидир. «Черков», «роҳиб» ва «папа» каби бевосита насронийликка оид атамалар ўрнига мусулмон жамиятларида «масжид», «ўқитувчи», «тарбиячи», «устоз» ва «етакчи» атамалари қўлланыпти. Дин пешволарига нисбатан эса «пастор» ва «жамоат оқсоқоли» каби унвонлар қўлланилади. Баъзи миссионерлар янги насронийлашган, бироқ эски эътиқод ва қадриятларидан ҳануз воз кечмаган кишиларни жомеларга бориб келишларига ҳам «рухсат» беришади.

Насроний бўлмаган халқлар миссионерларнинг маданиятга мослашув йўлидаги хатти-ҳаракатларини ҳақли равишда иккиюзламачилик ва сохтакорлик дея баҳолашмоқда.

2. Мулоқот-миссия услуги

Миссионерлар фақат бир-бирини таниш ва тушунишга асосланган содда мулоқотни қабул қилишмайди. Бир-бирларининг маданиятларини ва эътиқодларини бойитиш мақсадини кўзлаган суҳбатни ҳам улар оклашмайди. Уларнинг асл мақсади — қаршисидаги кишини насронийлаштиришдир. Уларнинг фикрича, мулоқот баҳслашишни эмас, "қутқариш"ни кўзлаши керак. «Нажот-кутулиш»га эришиш эса ўз-ўзидан бўла қолмайди. Бунинг учун қаршисидаги инсонлар билан жозибали муҳитни юзага келтирадиган суҳбат қуриш лозим бўлади.

3. Ижтимоий тадбирлар услуги

Миссионерлик ишларида қулай муҳитни вужудга келтириш учун ижтимоий тадбирларга алоҳида эътибор қаратилади. Миссионерлар насроний таълимотини бошқа инсонларга етказишда ушбу муҳим унсурга катта аҳамият беришади:

- а) вазиятни яхши аниқлаш;
- б) нозик ёндашув;

в) мақсадлар тайинли бўлиши.

Мазкур унсурларнинг амалга ошиши учун фаолият йўналтирилган халқлар билан ижобий муносабатлар ўрнатилиши муҳимдир. Бунинг учун аввало ўртоқдик ва дўстлик муҳити юзага келтирилади. «Ўртоқлик евангелизми» деб номланган услуб «яхши муҳитни шакллантириш»га асосланган. Масалан, бу борада кафеларда, ёшлар давраларида, тунги клубларда, савдо ва спорт марказларида, маданият ва ижтимоий ёрдам жамғармалари сингари жойларда кишилар билан дўстлик ўрнатишга, дўстлар орттиришга ҳаракат қилинади. Дунёнинг турли бурчакларида миссионер ташкилотлар ташкил этган лагер ва саёҳатларда олдиндан аниқланиб, танланган кишилар фаол иш юритадилар. Ўртоқлик евангелизмидан мақсад — одамларга бошқа асл мақсадни очик билдирмай, улар билан уйғун дўстлик асосларини юзага келтириш, уларни чўчитмай, яхши суҳбатдош сифатида тинглаш, маданий савиялари билан ижтимоий ва маданий илдизларини, ишончи ва маданий қадриятларга ҳурмат савияларию муаммоларини аниқлаш, шундан кейингина қулай шароитда уларга насроний таълимотини етказишдир.

Ўртоқликни шакллантиришда миссионер ташкилотлар турли муассасаларни восита сифатида қўллашлари ҳам кўрилмоқда. Оддий ижтимоий хизмат кўрсатувчи муассасалар, маданият уйлари, тил ўргатиш курслари, дўстлик уйлари, баъзи туризм ҳамда маслаҳат бюрolari кабилар миссионерларнинг маҳаллий халқ билан ўртоқдик муносабатларини йўлга қўйишида жуда қулай келади. Миссионерлар айниқса сўнгги йилларда чет ўлкаларга турли хизмат соҳалари ишчилари ёки мутахассислари кўринишида (тўғрироғи, ниқобида - тарж.) киришмоқда. Миссионерлар шифокор, ўқитувчи, техник, ижтимоий ёрдам вакили, туризмчи ва бошқа ниқобларда турли минтақаларга келиб жойлашишяпти ва айниқса иқтисодий-ижтимоий томондан орқада қолган ўлкаларда халққа кўрсатган хизматлари орқасида миссионерлик фаолиятларига мос шарт-шароитларни яратишяпти.

4. Черковни маҳаллийлаштириш услуги

Черковларни маҳаллийлаштиришда йиғилган жамоа сонига қараб икки турдаги муассаса ташкил этилади. Мас ижтимоий ва сиёсий шарт-шароит юзага келиб, жамоа сони етарли миқдорга чиқса, расмий насроний ташкилоти очилади. Бундай жамоа маҳаллий урф-одатларга уйғун иш олиб боради.

Ижтимоий-сиёсий шароит етилмаса ва ҳали мўлжалдаги жамоа йиғилмаган бўлса, «уй черковлари» шаклидаги жамоалар ташкил этилади. Бу уйлар оддий аҳоли уйлари бўлиб, озгина безатилади холос. Миссионер бундай уйларда янги мухлислар, янги насронийлаштирилган шахсларни маълум вақтларда тўплаб, дуо қилади, таълим беради. Одатдаги черков биноларига нисбатан уй черковлари диққатни унчалик жалб қилмайди. Миссионерлар бундай жойларда яхшироқ ниқобланишади, яхшироқ фаолият юритишади. Уй черковлари аҳоли яшайдиган масканларда сотиб олинган ёки ижарага олинган ҳовли ёхуд кўп қаватли уйлардир. Бу уйлар фаол миссионерлар бошчилигида маҳаллий халқ ичидан топилган ўртоқлар ва мухлисларни ўзига оғдириш учун жуда қўл келади. Ташқаридан қараганнинг диққатини жалб қилмайдиган бу уйларда келажакда куриладиган расмий черковларга замин тайёрланади.

Черковни маҳаллийлаштиришда насронийлаш-тирилаётган маҳаллий халқ орасидан фаол миссионерлик ва раҳбарлик сифатига эга бўлганларни тарбиялаш муҳим саналади.

5. Ижтимоий-сиёсий вазиятлардан фойдаланиш услуби

Миссионерлик ҳаракатларида айрим минтақаларда юзага келган вазиятларга катта аҳамият берилади. Ҳозирги кунда аввало АҚШ ва бошқа ғарб давлатлари миссионерларга сиёсий кўмак беришяпти. Дунёда содир бўлаётган халқаро воқеа-ҳодисалар, турли ўлкаларга қарши сиёсий ва ҳарбий ҳаракатлар миссионерлар учун ақл бовар қилмас қулай фурсатларни тухфа этмоқда. Бу ҳолнинг машҳур мисолини 11 сентябр воқеаларидан сўнг АҚШ ва иттифокдошларининг Урта Шарққа сиёсий ва ҳарбий ҳаракатларида кўриш мумкин. Демократия ва тинчлик ўрнатиш ниқоби остида кирган ғарб

давлатлари Ўрта Шарққа оқиб кирган минглаб миссионерлар учун ҳимоя қалқони бўлишди.

11 сентябр воқеалари миссионерлик ҳаракатлари учун том маънода бурилиш нуқтаси бўлди.

Бу воқеалардан сўнг деярли бутун дунё бўйлаб Ислом анархия, террор дини, дея «тарғиб» этилди. Ким қилгани номаълум террор ва зўровонликлар бутун мусулмонларга, уларнинг эътиқодларига ва ҳатто муқаддас Қуръони каримга нисбат берилди. Ана шундай оммавий фикрнинг тарқатилиши миссионерлар учун ўта ноёб бир фурсат бўлди.

6. Турли воситаларни ишга солиш услуби

Миссионерлик ҳаракатларида қуйидаги алоқа воситаларидан самарали фойдаланилмоқда:

1) Ноширлик фаолияти.

Муқаддас матнларнинг маҳаллий тил ва лаҳжаларга таржима қилиниши ва текинга тарқатилиши миссионерлик ҳаракатининг энг бошида келмоқда. Бундан ташқари даъват қилинаётган шахсларнинг савиясига мос китоб, рисола ва шу кабиларни етказишга катта аҳамият берилади.

2) Матбуот ва бошқа ОАВ.

«Медиа евангелизми», яъни телевидения, радио, газета ва доимий нашрлар орқали тарғибот миссионерликнинг дунё бўйлаб янада тезроқ ёйилишига сабаб бўляпти. Дунёда турли миссионер гуруҳлар назорати остида юзлаб теле, радио каналлари, кунлик ва ҳафталик газеталар, шунингдек, бошқа доимий нашрлар фаол иш юритишяпти.

3) Интернет тармоғи.

Интернет миссионерликда тобора таъсирли қўлланилмоқда. Минглаб, ҳатто ўн минглаб Интернет саҳифаларида миссионер ташкилотлари тарғибот ва ташвиқотларини амалга оширмоқя. Шу йўл билан ўзларига «хамтовоқ»лар қидиришяпти.

4) Кино.

Тасвирли воситалар ичида кинонинг алоҳида ўрни бор. Насронийликни тарғиб қилиш ниятида тайёрланган филм ва сериалларнинг, айниқса, учинчи дунё ўлкаларида таъсири кучли бўлмоқда. Деярли барча миссионерлар «Исо» филми каби юзлаб тил ва лаҳжаларга таржима қилинган асарларни видео кассеталар, CD ёки DVD ахборот сақлаш воситалари шаклида насроний бўлмаганларга текин тарқатиш, уларни якка ёхуд кўнгчилик бўлиб кўриш «фойдали» эканини таъкидлашмоқда.

5) Саёҳат ва кўнгилхушликлар.

Айниқса, болалар ва ёшлар учун уюштирилган саёҳатлар ҳамда оромгоҳлар миссионерлик ҳаракатларида ўзига хос «натижа»лар бермоқда. Бир қарашда ижтимоий, маданий тадбир тарзида тақдим этилаётган бу саёҳат ва дам олиш дастурларидан кўзланган мақсад болалар ва ёшлар билан танишиш, уларга яқин бўлиш ҳамда насронийлик ташвиқоти учун қулай шарт-шароит юзага келтиришдир.

Муайян ҳудудларни этикодий таъсир ва тазйиқ ўтказиш объекти сифатида танлаб олиш ва улар билан мақсадли ишлаш миссионерлик ва прозелитизм стратегиясининг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Миссионерликнинг машҳур назариётчиси Ж. Монтгомери фикрича, христианлик ўз тарихида бир авлод ҳаёт даврининг ўзида амалга ошириш учун 700 дан ортиқ Бутунжаҳон инжиллаштириш режаларига эга бўлган.¹

Шу нуқтаи назардан қараганда, бугунги кунда Марказий Осиё христиан миссияларининг асосий ҳаракат нуқтасига айланган ҳудудлардан бири ҳисобланади. Миссиялар томонидан ушбу ҳудудни ўзлаштириш учун бир қатор режалар ишлаб чиқилган. 2000 йилга бориб дунёдаги черковлар сонини 7 миллионга етказиш кўзда тутилган **“Тонг - 2000” дастури** доирасида минтақамизда ҳам черковларни кескин кўпайтириш, уларнинг сонини бир неча баробарга ошириш назарда тутилгани ҳам фикримизнинг исботи бўла олади.

¹ Миссионерлик: кеча ва бугун. - Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2008й, 73-б.

Марказий Осиёни христианлаштиришга қаратилган “Марказий Осиё - 300” лойиҳасида ҳам юқоридаги каби мақсадлар белгиланган. Жумладан, лойиҳада 2009 йилгача минтақада 300 та янги черков ташкил этилиши режалаштирилганини алоҳида қайд этиш лозим.

Фаол миссионерлик ва прозелитизм билан шуғулланаётган “Еттинчи кун адвентистлари” жамоаси томонидан Марказий Осиёда ўз фаолиятларини кучайтириш мақсадида махсус бўлим тузилгани ҳам яқин истиқболда минтақамизда “чин эътиқодни” тарғиб қилиш йўлидаги ҳаракатлар янада кенгроқ кўлам касб этиши мумкинлигидан далолат беради.

Глобаллашув чуқурлашиб бораётган ҳозирги даврда меҳнат миграцияси табиий ҳолат ҳисобланади. Мутахассислар маълумотларига кўра, Ер юзидаги ҳар 6 одамнинг 1 таси меҳнат мигранти ҳисобланади. Бошқача айтганда, тахминан 1 миллиарддан ортиқ одам кўпроқ пул топиш, яшаш шароитини янада яхшилаш мақсадида мамлакат ичида бир жойдан иккинчи жойга ёки бир давлатдан бошқасига ишлаш учун боради. Глобал характер касб этган мазкур ҳолатдан ҳам миссионерлар усталик билан фойдаланишга ҳаракат қилмоқдалар. Мавсумий меҳнат мигрантларига яхши иш топишда маслаҳат бериш, иш топишда кўмаклашиш, уйда қолаётган оила аъзолари ва яқинларига кўмаклашиш байроғи остида миссионерлик ҳаракатлари олиб борилаётгани ҳам шундай хулоса чиқариш имконини беради.

Шу билан бирга, миссионерлар психологик тазйикқа учраган меҳнат мигрантларини улар бораётган мамлакат ёки ҳудуддаги ҳамкасблари кўлига тутказадилар. Шу тариқа, улар бошлаган маънавий-руҳий таъсир эътиқодий тарбия билан алмашади. Тадрижий ва тизимли эътиқодий босим остида қолган инсон охир-оқибатда ўз динини ўзгартиради. Ана шу тариқа христианликни қабул қилиш ҳоллари бугунги кунда масалан, Қозоғистон, Жанубий Корея ёки Россияда ишлаб келаётган меҳнат мигрантлари орасида кўплаб учраётгани миссионерлар ва прозелитлар ўз мақсадлари йўлида халқаро ҳамкорликни ҳам яхши ташкил қилганликларини кўрсатади.

Юқоридаги каби тактикани чет элда таълим олиш учун ҳаракат қилаётган ёшларга, хорижлик фуқарога турмушга чиқиб, ўз бахтини топишга интилаётган аёл-қизларга нисбатан қўллаш ҳоллари учраётганини ҳам алоҳида қайд этиш лозим. Мазкур ҳолат ҳам уларнинг конкрет вазиятга мослашган ҳолда ишлашга ҳаракат қилаётганини яна бир исботлайди.

Очиқ-ошкора миссионерлик ҳаракатларини олиб бора олмаслик миссионерларни янги йўлларни қидириб топишга ундамоқда. Хусусан, муайян корхона ёки ташкилотда бундай фаолият билан шуғулланиш имконининг йўқлиги, миссионерларни одамларнинг диққатини тортмайдиган соҳаларга ишга жойлашиш орқали ўз ҳаракатларини давом эттиришга ундамоқда. Сўнгги пайтда, масалан, иеговчилар шаҳар ободончилиги тизимида фаррош ва ўзига тўқ фуқароларнинг уйида хизматкор сифатида ишлашга алоҳида эътибор бермоқдалар. Бундай йўл ўзига хос самарадорликка эга, албатта. Масалан, кўча супураётган фаррош ўтиб кетаётган ҳар бир одам билан эркин ва бемалол мулоқотга киришган ҳолда уни қийнаётган муаммолар ҳақида гаплашиш, уларни ечишга ёрдам бера оладиган кишилар борлигини баён этиш ва “тўғри йўлни” топишга таклиф этиш имконига эга бўлади.

Уйда хизматкорлик қилаётган, ўзининг хушмуомалалиги, тўғрисиўзлиги, меҳнаткашлиги, боз устига диний билимлардан хабардорлиги билан ишонч қозонган миссионер эса, ўзига тўқ оиланинг уй бекаси, фарзандларига аста-секинлик билан бўлса-да, эътиқодий босим ўтказиш йўлидан боради. Тажриба, афсуски, аксарият ҳолларда улар ўз кўзлаган натижаларига эришишларини кўрсатмоқда.

Миссионерлар ўзлари фаолият олиб борадиган мамлакатга хос хусусиятларни ҳамиша эътиборга олишган. Масалан, 2007 йил мамлакатимизда “Ижтимоий ҳимоя йили”, деб эълон қилинган эди. Ушбу йилда ижтимоий мазмунга эга кўплаб тадбирлар амалга оширилди, муҳтож оилаларга турли шаклларда ёрдамлар кўрсатилди. Жумладан, бундай оилаларни қорамол билан таъминлаш бўйича аниқ дастурий ишлар амалга

оширилди. Миссионерлар томонидан бундай хайрли ишга “ўз улушларини қўшишга” ва айрим муҳтож оилаларга эчки ва сигир олиб беришга, ўзларининг беғаразлигини иддао қилган ҳолда муҳтож оилалар болаларининг суннат тўйларини ўтказишга ҳаракат қилганликлари ҳам шундай хулоса чиқариш имконини беради.

Айни пайтда, миссионерлар ҳудудий ўзига хосликларини инобатга ҳолда фаолият олиб боришга ҳаракат қилишини ҳам таъкидлаш зарур. Чунончи, Қорақалпоғистон ва Хоразм минтақаларидаги умумий экологик вазиятни ҳисобга олиб, миссионерлар ўз ҳамкорлари бўлган хорижий халқаро ташкилотлар билан биргаликда «ичимлик сувининг сифатини яхшилаш», “экологик вазиятни барқарорлаштириш”, “болалар ва оналар саломатлигини мустаҳкамлаш”, “қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришни оқилona ташкил этиш” деган шиорлар ва тамойиллар остида иш олиб боришга ҳаракат қилганликлари маълум. Бугун бутунлай тўхтатилган бундай “гуманитар лойиҳаларни” ўз вақтида мамлакатимизнинг бошқа ҳудудларида ҳам амалга оширишга ҳаракат қилинган эди.

Прозелитлар миллий байрамларимиз ва шу билан боғлиқ ҳолда кишиларимиздаги бир-бирига кўмаклашиш, меҳр-мурувват кўрсатиш, ёрдамга муҳтожлар ҳолидан хабар олиш, эҳтиёжмандларни кўллаб-қувватлаш, оғирини енгил қилишдек оддий инсоний фазилатлар устуворлигидан ҳам усталик билан фойдаланишга ҳаракат қилмоқдалар.¹

Бундай ҳаракатлар айниқса, “Тўлиқ Инжил христианлари”, “Инжилчи христианлар”, “Тўлиқ инжил христианлари (пятидесятниклар)”, пресвитерианлар, баптистлар ва “Еттинчи кун адвентистлари” йўналишларига мансуб черковлар томонидан доимий равишда амалга оширишга уринилишини таъкидлаш зарур.

¹ Инжиллаштириш: мақсадлар ва даъволар // Диншунослик фанларининг долзарб муаммолари. -Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009й, 112-б.

Беғараз дея тақдим этилаётган, аслида жамиятнинг ёрдамга муҳтож қатламларини аниқлаш ва сўнгра улар билан мақсадли иш олиб боришни кўзлайдиган бундай ҳаракатлар “Янги йил”, “Наврўз”, “Хотира ва қадрлаш куни” байрамлари билан боғлиқ ҳолда айниқса кўп амалга оширилади. Миссионерлар ўзлари кўрсатаётган “ёрдамни” шу байрамлар руҳига мослаштиришга ҳам ҳаракат қилмоқдалар. Масалан, “Янги йил” байрами муносабати билан болалар учун турли ширинликлар, ўйинчоқлар ва янги йил руҳини акс эттирувчи ҳар хил тўпламларни совға қилиш, тансиқ мева-чеваларни ўз ичига оладиган озиқ-овқат пакетларини тақдим этиш, муҳтож оилалар фарзандлари учун кўйлак, шим ва бошқа шунга ўхшаш нарсаларни ўз ичига олган комплектларни тарқатишга алоҳида эътибор берилмоқда.

“Наврўз”ни сумалаксиз ва катта қозонларда дамланган ошсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Мазкур ҳолатни инобатга олган миссионерлар муайян миқдордаги ун ва гуручни ўз ичига олган озиқ-овқат пакетларини уйма-уй юриб тарқатиш ёки уни харид қилиш учун муайян миқдордаги нақд пул маблағларини таклиф этиш амалиётини йўлга қўйишга уринаётганликларини ҳам таъкидлаш зарур.

“Наврўз” меҳр-мурувват байрами ҳисобланади. Шундан келиб чиқиб, миссионерлар турли хайрия тадбирларига маблағ ажратиш, черковга ибодатга келувчиларнинг ўз фарзандларига кичик бўлиб қолган, кийилган уст-бошларни ювиб, муҳтож оилалар фарзандларига тарқатишга ҳам ҳаракат қилиб келмоқдалар.

Миссионерлар ва прорзелитлар “Хотира ва қадрлаш куни”да уруш қатнашчилари учун ташкил этиладиган оммавий маданий-маърифий тадбирларнинг “ҳомий”ларидан бири сифатида иштирок этиш, очик эшиклар кунини эълон қилиб, ош дамлаш ва кишиларни черковга оммавий жалб қилишга уринаётганини ҳам қайд этиш лозим.

Миссионерлар ва прорзелитлар байрам вазиятидан фойдаланган ҳолда ўзларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатларини содир этишга

интилаётганларини ҳам таъкидлаш зарур. 1-октябрь – “Ўқитувчилар ва мураббийлар куни”ни нишонлаш байроғи остида айрим протестант йўналишидаги ташкилотларнинг ғайриқонуний йиғинлар ўтказишга уринишларининг олди олингани бунга мисол бўла олади.

Кишилар фаолиятига ғоявий мазмун бахш этиш, эътиқодий тарбияни амалга ошириш, инсон тафаккури ва дунёқарашини ўстириш ва ўзгартиришда бадиий адабиёт ўзига хос ўринни эгаллайди.

Айнан мана шу хусусиятлар миссионерларнинг бадиий адабиётдан ўз мақсадлари йўлида фойдаланишга интилишини келтириб чиқармоқда.

Шу билан бирга, миссионерлар ўз мақсадлари йўлида бадиий адабиёт намуналари мазмунини бузиб талқин қилишдан ҳам тоймаётганини қайд этиш лозим. Айрим миссионерлар республикамизда масиҳийликни тарғиб қилишда Алишер Навоий шеърларидаги муайян мисралардан фойдаланишга интилаётгани ҳам фикримизнинг исботи бўла олади.

Масалан: Бир қадах берсанг, кўярмен бутқа юз, эй пири дайр,

Иккисин олиб, бошимга ҳасбатан лиллоҳ, кел.

Гарчи келмай – келмай ўлтурдинг Навоийни валеж,

Эй Масиҳ, онинг мазори бошига гоҳ – гоҳ кел.

Мазмуни: Эй дайр пири “Тарсолар ибодатхонаси бошлиғи” агар менга бир қадах берсанг бутқа сиғинаман. Сен иккитасини олиб, Оллоҳ учун ёнимга кел.

Эй Масиҳ, сен Навоийни ёнига келмай ўлдирдинг, энди унинг мазори бошига гоҳ – гоҳ кел.

Бу мисраларда бадиий тасвир воситаси сифатида “қадах”, “бут”, “пири дайр”, “Масиҳ” сўзлари ишлатилган.

Лаълини севдим, кўзининг қатлидин қайғурмоғум,

Не ғам ўлмакдин киши бўлса Масиҳо бирла дўст.

Мазмуни: Мен ёрнинг лаълини (лабларини) севдим. Жаллод кўзларининг қатл этишидан қайғурмайман, чунки Масиҳо билан дўст бўлган кишининг ўлмоқдан ғами бўлмайди. Юқоридаги мисралар “талмеҳ санъати”нинг, яъни

жой, тарихий шахслар, пайғамбарлар, авлиёлар номларини ўз фикрини ифода этиши учун бадиий тасвир воситаси сифатида ишлатишнинг ёрқин намунасидир. Алишер Навоий асарларида шундай руҳда ёзилган ҳамда Исо ва Масих номлари истифода этилган мисраларни кўплаб топиш мумкин.

Талмеҳ шеърини санъати Навоийгача, унинг устозлари ижодида ҳам кўплаб учрайди. Бундан асло улар христиан (насроний) динига эътиқод қўйганлар деган хулоса келиб чиқмайди. Зеро, Алишер Навоий ислом дини ва шариат аҳкомларининг пешвоси ва ҳомийси бўлган. Барча пайғамбарлар қатори Исо Масихни ҳам эҳтиром билан тилга олган. Чунки уларнинг номлари ва фаолияти Қуръони каримда қайд этилиб, тегишли баҳо берилган.

Жумладан, Алишер Навоийнинг христианликни тарғиб қилгани ҳақида гапирмоқдалар. Ушбу мисол ҳам миссионерларнинг ўз ниятларига эришиш йўлида ҳеч нарсадан қайтмасликларини яна бир бор тасдиқлайди.

Иеговочилар мусулмонларга “Иегово” Аллоҳнинг 99 исмидан бири, деган фикрни сингдиришга интилиш баробарида ўз эътиқодларининг тўғрилигини асослашда жумладан “Қуръон”нинг қуйидаги оятдан фойдаланадилар:

“Ва улар сенга ва сендан олдин нозил қилинган нарсага иймон келтирарлар ва охиратга аниқ ишонарлар” (Бақара сураси, 4-оят).

Иеговочилар таъкидига кўра, оятдаги **“сендан олдин нозил қилинган нарсага”**, деган сўзларда “Таврот” ва “Инжил” назарда тутилган. Уларнинг фикрича, ушбу оят “Библия”нинг муқаддас китоб эканини тасдиқлайди. Муфассирлар қайд қилганларидек, ушбу сўзлар ҳақиқатан ҳам “Таврот” ва “Инжил”га ишора қилади. Аммо ислом ақидасига биноан “Қуръон”да зикр этилган “Таврот” ва “Инжил” ҳозирда мавжуд эмас. Зеро, бугунги кунда шу ном остида истифода қилинаётган китоблар ўзгартишларга учраган.

Шунингдек, иеговочилар ўзларининг гўёки, ҳақ эканини асослаш учун “Қуръон”даги қуйидаги оятдан ҳам фойдаланишга ҳаракат қилишади:

“Агар улар “Таврот”га, “Инжил”га ва уларга Роббиларидан нозил бўлган нарсага амал қилганларида эди, албатта, тепаларидан ҳам, оёқлари остидан ҳам (ризқ) еган бўлардилар...” (Моида сураси, 66-оят).

Қайд этилган оятни ўзларининг манфаатларига мос тарзда талқин қилиб, улар мусулмонлар онгига “Қуръон” ҳам “Таврот” ва “Инжил”га амал қилишни буюрмоқда, деган ғояни сингдиришга ҳаракат қилишади. Аммо уларнинг бундай даъволари мутлақо асоссиздир.

Миссионерлар ўз мақсадларига эришиш йўлида ҳеч нарсадан қайтмасликларини юқорида ҳам кўрган эдик. Мазкур ҳолатда ҳам шундай йўл тутилаётганини қайд этиш лозим. Чунки иеговочилар ўз манфаатларига хизмат қилмагани учун ушбу оятнинг бир қисмини “унутиб қўядилар”. Эътибор берилса, оят ўзининг тўлиқ шаклида ва мусулмон уламолари тафсирида мутлақо бошқача мазмун касб этади:

“Агар улар “Таврот”га, “Инжил”га ва уларга Роббиларидан нозил бўлган нарсага амал қилганларида эди, албатта, тепаларидан ҳам, оёқлари остидан ҳам (ризқ) еган бўлардилар. Улардан мўътадил тоифалар ҳам бор. Уларнинг кўпларининг қилган нарсалари жуда ҳам ёмон” (Моида сураси, 66-оят).¹

Муфассирлар ушбу оятни шарҳлар эканлар ундан мурод Оллоҳ томонидан нозил қилинган “Таврот” ва “Инжил”даги охирзамон пайғамбари келиши ва барча унга эргашиши лозимлиги ҳақидаги буйруққа амал қилишдир деганлар. Ислом эътиқодига биноан “Таврот” ва “Инжил”нинг асл нусхалари мавжуд бўлган тақдирда ҳам, барибир юқоридаги буйруқдан бошқасига амал қилиш бекор қилинади.

“Қуръон”нинг муқаддаслигини инкор этиш, унда изчиллик ва давомийлик йўқлигини таъкидлаш, унда нотўғри маълумотлар ва зиддиятлар кўплигини “ёритиш” ҳам иеговочилар тарғибот йўлининг таркибий қисми ҳисобланади.

¹ Қуръони Карим маъноларининг таржима ва тафсири / Таржима ва изоҳлар муаллифи Абдулазиз Мансур. – Т.: Тошкент ислом университети нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2007й, 65-б.

Шу билан бирга, улар “Ислом таназзулга юз тутмоқда ва насронийлик барча миллатлар орасига кириб бормоқда”, деган қарашларни тарқатишга алоҳида эътибор бераётганини ҳам қайд этиш лозим

Айни пайтда, “Иегово шоҳидлари” ўз “тушунтириш” ишларида кишилар кундалик ҳаётда дуч келаётган ижтимоий-иқтисодий муаммоларнинг кўплигини гўёки, бугунги жамиятда оташпарастлик, бутпарастлик элементлари кўпайиб бораётгани билан боғламоқдалар. Уларнинг фикрича, кишиларнинг “Иегово шоҳидлари” таълимотини қабул қилиши юзага келган вазиятдан чиқиб кетишнинг ягона ва энг тўғри йўли ҳисобланади.

Хусусан, иеговочилар православликнинг ақидавий асосларини хато, “иблисона” деб билган ҳолда, у билан шу жумладан, Марказий Осиёда курашишни ўзининг устувор йўналишларидан бири сифатида эълон қилганини таъкидлаш зарур. 2007 йилнинг июнида улар томонидан Чирчиқ шаҳридаги Рус православ черковининг “Святой Георгий победоносец” эркаклар монастири ҳудудида ибодатга келганлар орасида ўз адабиётларини тарқатишга уринганларини ҳам бу йўлдаги амалий ҳаракатлар жумласига киритиш мумкин.

Натижада миссионерлар фаолияти устидан Ўзбекистонда эътиқод қилувчиларнинг сони бўйича мусулмонлардан кейин иккинчи ўринда турадиган православлик вакиллари билан ҳам кўплаб шикоятлар тушмоқда. Православ руҳонийлари, уларнинг таъбири билан айтганда, бундай «сектантлар»га қарши курашиш лозимлигини тобора қатъий ва астойдил талаб қилмоқдалар.

Бугунги кунда турли диний секталар ҳам ўз тарафдорлари сонини кўпайтириш мақсадида миссионерлик билан шуғуланмоқдалар. Хусусан, минтақамизда янгича насронийлик йўналишидаги диний-мистик ҳаракат ҳисобланган **“Пастор Мун черкови”** бирлашмаси фаолият олиб боргани фикримизнинг исботи бўла олади. Айни пайтда, бу ташкилот тарафдорлари “Тошкент аёлларининг бутун дунёда тинчлик уюшмаси” ва “Қийналган ёшларнинг уйғун ривожланиши” номли жамоат ташкилотлари ниқобида ҳам

фаолият кўрсатган. Бир неча бор қонун талабларини бузган ва очиқ миссионерлик ҳаракатларини намойиш этгани учун 1994 йилда тегишли тартибда расмий диний ташкилотлар рўйхатидан чиқарилган. Мазкур ташкилот раҳбарлари мамлакатдан чиқариб юборилди.

1960-йилларнинг ўрталарида жаҳонда диний эътиқод борасида кутилмаган ўзгаришлар рўй берди. Жумладан, АҚШда қабул қилинган қонун-қоидалар, шунингдек, Вьетнамдаги урушга қарши ҳаракат шиори остида ёшларнинг **“Сатанистлар”** - “шайтон малайлари” деб номланувчи оқими шаклланди. Уларнинг таълимотига кўра, шайтоннинг Худодан фарқи унинг инсонга бу дунёда яхшига қарши ёмон борлигини билдирувчи ва Ер юзида фаҳш, алкоголь, наркотик каби дунё лаззатлари борлигини ўргатувчи эканидир.

Россияда бу оқим вакиллари қабр ва муқаддас саналган обидаларни бузиш каби турли номақбул ишларни амалга оширганлар.

Ўзбекистонда сатанистлар фаолияти аниқ ҳолатларда кузатилмаган. Аммо, айрим ҳолларда “сатанистлар” каби кийиниб олган 5-6 кишидан иборат ёшлар гуруҳи фуқаролар тарафидан кузатилгани аниқланган.

Қозоғистонда пайдо бўлган ва баъзан “Қуёшга топинувчилар” (“Солнцепоклонники”) деб аталаётган секта ҳам Ўзбекистонда фаолият юритишга ҳаракат қилмоқда. Кўпчилик ҳолларда “Фархат Ата” (ёки “Алла ота”) сектаси, деб аталадиган ушбу сектага Фархот Мухаммадович Абдуллаев ва унинг турмуш ўртоғи Нина Абдуллаевалар томонидан асос солинган.

Қозоғистоннинг Олма-ота вилояти Чунджа уйғур туманида туғилган Фархот Абдуллаев узоқ вақт давомида тракторчи бўлиб ишлаган. Нафақага чиққач, турли йўллар, асосан гипноз ва гўёки, ўзи ўйлаб топган “Қуёш формуласи” ёрдамида одамларни даволаш билан шуғулланган. Тиббий фаолиятидан “шифо топганлар” сони кўпая борган Ф.Абдуллаев ўзини “борлиқнинг яратувчиси” деб эълон қилади.

Секта барча динларни инкор қилиб, фақат Фархот ота ва унинг аёлига ибодат қилиш керак, деган ғояни олға суради. Секта асосчилари томонидан ишлаб чиқилган “даволаш” жараёни қуйидаги босқичларда амалга оширилади:

1. Қуйидаги "Ҳаёт формуласи"ни ёдлаш ва тез-тез ўқиб туриш.

“Алла Нина она Яратувчи Фархот ота

Алла Оят 37 40 6 8 10

Алла Борлиқ Лаззати

Алла Уйғур Оят Алла”.

Бу ерда Алла – гўдак, оят - “Яратувчи” томонидан бошқариладиган Қуёш энергияси, лаззат – севги, уйғур –“ янги онг”, “янги цивилизация” маъноларида ишлатилади.

Формулада келтирилган 37 рақами Ф.Абдуллаевнинг (1937), 40 рақами унинг турмуш ўртоғи Нина Абдуллаеванинг (1940) туғилган йилларини билдирса, 6 рақами уларнинг фарзандлари, 8 чексизликни ҳамда Фархот ота оила аъзолари (Фархот ота, Нина она ва 6 фарзанд) сонини ифодалайди. 10 рақами эса “Яратувчи” кучининг ифодаси, деб талқин қилинади. Бунда 1 рақами Фархот отанинг, ноль эса Қуёшнинг ифодаси деб билинади.

2. Кунига камида 3 дақиқа Қуёшга узлуксиз тикилиб туриш.

3. Эткен – чой истеъмол қилиш (байха чойига сут ва туз солинади).

Секта издошлари орасида гипноз кўп ишлатилади. Қозоғистонда секта издошлари орасида руҳий касалликка чалиниш ва ўз жонига қасд қилиш ҳолатлари учрагач, жамоа фаолияти тақиқланган.

Жамоа раҳбари, “борлиқнинг яратувчиси” Фархот Абдуллаев 2007 йил 17 июнда вафот этган.

Ушбу секта тарафдорларининг фаолияти Қорақалпоғистон ҳудудида кузатилган. Кўрилган тезкор тадбирлар натижасида бундай ҳаракатларнинг олди олинган.

Умуман олганда, юқоридаги каби секталар, миссионерлик ташкилотлари фаолиятига чек қўйиш минтақа мамлакатлари олдида турган долзарб вазифаларидан бири бўлиб қолаётганини таъкидлаш зарур.

Миссионерлик ва прозелитизм келтириб чиқараётган таҳдидларнинг моҳияти бизга қўшни бўлган мамлакатларда ҳам тобора чуқурроқ англономда. Натижада, ҳамма вақт ҳам самарали бўлмаса-да, муайян чоралар кўрилмоқда. Хусусан, Қозоғистонда “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги қонун 1992 йил 15 январда қабул қилинган эди. 2001 йилда қонуннинг янги таҳрири тайёрланган, у парламентнинг қўйи ва юқори палаталарида маъқулланиб, Президентга имзолаш учун тақдим этилган эди.

Қўплаб халқаро ташкилотлар мазкур қонуннинг янги таҳрири Қозоғистонда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг бузилишига олиб келади, деб айҳаннос солганларидан сўнг давлат бошлиғи уни кўриб чиқишни Конституциявий кенгашга ҳавола этган, у эса ўз навбатида қонунни тасдиқламаган эди.

Шу тариқа, миссионерлар диний адабиётларни хоҳлаган жойда тарқатиш, уйма-уй юриб тарғибот-ташвиқот ишларини ташкил этиш, ўқув юртлари, жазони ижро этиш муассасаларида бемалол фаолият олиб бориш имкониятини сақлаб қолдилар. «Иегово шоҳидлари» каби ташкилотлар вакилларининг давлат мадҳиясини ижро этишдан, ушбу оқимга мансуб юзлаб ёшларнинг армияда хизмат қилишдан ва сайловларда катнашишдан бош тортиши табиий бир ҳолга айланди. Иеговочиларнинг қон қўйишга қаршилиқ кўрсатишлари натижасида эса болалар ўлимининг содир бўлиши давом этди.

Юқоридаги каби омиллар таъсирида юзага келган вазиятни қўйидаги рақамларда ҳам кўриш мумкин. Бугунги кунда Қозоғистонда 49 диний конфессиянинг, жумладан, мусулмонларнинг 2200 та, Рус православ черковининг 280 та диний ташкилоти фаолият кўрсатмоқда.

Шу билан бирга, мамлакат аҳолиси таркибидаги улуши 1 фоиздан ҳам кам бўлган протестантларнинг 1300 та диний ташкилоти эмин-эркин иш олиб

бораётганини ҳам алоҳида қайд этиш лозим. Маълумотларга кўра, улар АҚШ, Корея ва бошқа мамлакатлардаги миссионерлик ташкилотларидан доимий равишда молиявий кўмак олиб келмоқдалар.¹

Шу ўринда яна бир ҳолатни қайд этиш зарур. Тожикистон ва Қирғизистон давлатларида ҳам диний ташкилотлар фаолиятини тартибга солиш, кишиларнинг виждон эркинлиги билан боғлиқ ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилишга қаратилган амалдаги қонунларни қайта кўриб чиқиш ва янги таҳрирда қабул қилиш бўйича тайёргарлик ишлари олиб борилмоқда. Демак, яқин истиқболда ушбу мамлакатларда ҳам демократик қадриятлар поймол қилинаётгани ҳақидаги даъволар янграй бошлашига шубҳа қилмаса ҳам бўлади.

Миссионерлар томонидан бу дунёда моддий-маънавий кўмак, охиратда эса абадий роҳат ваъдасини олган прозелитлар ҳам қарздор бўлиб қолмайди. Миссионерлар онглари етарлича ўзгартирилган прозелитларга черковга хайр-эҳсон қилишни таклиф қилишади. Оила аъзоларидан бири янги конфессияга аъзо бўлгач, уйдаги жиҳозларни сотиб, черков ҳисобига ўтказгани, ҳатто хайр-эҳсон учун уйдаги пулларни ўғирлашгача ҳам борганини исботловчи ҳаётий мисолларни истаганча топиш мумкин.

1 Бугунги кунда миссионерлик ва прозелитизм шакллари намоён бўлиши // Магистрантлар илмий-амалий анжумани маъруза тезислари тўплами. -Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2008й, 110-б.

II. ЎЗБЕКИСТОНДА МИССИОНЕРЛИК ВА ПРОЗЕЛИТИЗМНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ҲАМДА ДИНИЙ ТОЛЕРАНТЛИК

2.1. Ўзбекистонда миссионерлик ва прозелитизмнинг олдини олишнинг ҳуқуқий асослари

Виждон эркинлиги – фуқароларнинг ҳар қандай динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қандай динга эътиқод қилмаслик билан боғлиқ конституциявий ҳуқуқидир. У инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг ажралмас қисми ҳисобланади. Конституциямизда инсоннинг бундай ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш билан боғлиқ бир қатор қоидалар мустаҳкамлаб қўйилган. Барча фуқароларнинг бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга, жумладан, эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эгаллиги, дини ва эътиқодидан қатъи назар, қонун олдида тенглиги ҳақидаги қоида уларнинг асосини ташкил этади.

Қайд этилган тамойилларнинг мантикий давоми сифатида Конституциямизнинг 31-моддасида “Ҳамма учун виждон эркинлиги кафолатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга. Диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўйилмайди”, - деган қоида мустаҳкамлаб қўйилганини ҳам таъкидлаш зарур.

Ушбу қоида инсоннинг эътиқоди билан боғлиқ ҳуқуқи ва эркинликларини кафолатлаши билан бир қаторда унинг танлови давлат томонидан муҳофаза қилинишини ҳам эътироф этади. Бошқача айтганда, фуқаро динга эътиқод қилишга ёки эътиқод этмасликка ўз муносабатини белгилаётган пайтда ҳамда виждон эркинлиги билан боғлиқ бошқа ҳолларда уни у ёки бу тарзда мажбур этишга йўл қўйилмайди.

Динга эътиқод қилиш ёки ўзга эътиқодлар эркинлиги фақат хавфсизлик ва жамоат тартибини, бошқа фуқароларнинг ҳаёти, саломатлиги, ахлоқи, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш учун зарур бўлган даражадагина чекланиши

мумкин. Бу, демократиянинг ёрқин белгиси ва, айти пайтда, ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигини таъминлашнинг муҳим омилдир.

Таъкидлаш жоизки, бу тартибдаги чеклаш халқаро ҳужжатларда ҳам ўз ифодасини топган. Жумладан, “Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларацияси”нинг 29-моддаси 2-бандида инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари бошқаларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари тан олинishi ва ҳурмат қилиниши ҳамда ахлоқ-одоб талабларидан келиб чиқиб, қонунда белгилаб қўйилган тартибда чекланиши мумкинлиги қайд этилган.

Айти пайтда, “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро Пакт”нинг 18 моддаси 3-бандида ҳам “Дин ёки эътиқодга сиғиниш эрки қонунда белгилаб қўйилган ва жамоат хавфсизлигини сақлаш, тартиб, сиҳат-саломатлик ва ахлоқ-одобни сақлаш учун, айти вақтда бошқа шахсларнинг асосий ҳуқуқлари ва эркинликларини сақлаш учун зарур бўлган чеклашларгагина нозил бўлади”,- деган қоида мустаҳкамлаб қўйилганини таъкидлаш зарур.

Конституциямизда Ўзбекистон Республикасида диний адоватни тарғиб қилувчи бирлашмалар, диний руҳдаги сиёсий партиялар ҳамда жамоат бирлашмаларининг тузилиши ва фаолияти тақиқланганини ҳам алоҳида қайд этиш лозим. Бу мамлакатда эътиқодий бўлиниш ҳамда диндан бир ниқоб сифатида фойдаланиб, ҳокимиятга интилиш ва ғараз ниятларни амалга оширишни режалаштирган турли гуруҳ ва оқимлар фаолиятининг олдини олишга хизмат қилади.

Конституциямизнинг 61-моддасида фуқароларнинг виждон эркинлигини таъминлаш билан боғлиқ бўлган яна бир қоида мустаҳкамлаб қўйилган: “Диний ташкилотлар ва бирлашмалар давлатдан ажратилган ҳамда қонун олдида тенгдирлар. Давлат диний бирлашмаларнинг фаолиятига аралашмайди».¹

Мазкур қоида қайси конфессияга мансублигидан қатъи назар, диний ташкилотларнинг бир хил ҳуқуқий мақомда фаолият олиб боришини

¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент: “Ўзбекистон” 2008й,27-б.

белгилайди, уларнинг ҳеч қайсига нисбатан бирон-бир имтиёз ёки чеклашларга йўл қўймайди. Бу қонданинг аҳамияти яна шундаки, у давлатнинг диний ёки дахрийлик тарғиботига оид фаолиятни қўллаб-қувватламаслигини белгилаб беради.

Шу билан бирга, қайд этилган қоидага кўра, давлат диний ташкилотларнинг соф диний масалалари, ибодат ва расм-русумларга, қонун ҳужжатларига зид бўлмаган бошқа турдаги фаолиятига аралашмайди, бу уларнинг ички иши ҳисобланади ва давлат назоратидан холи ҳисобланади. Бу ўз навбатида давлатга турли динларга эътиқод қилувчи фуқаролар, ҳар хил диний конфессияларга мансуб ташкилотлар ўртасида ўзаро муроа ва ҳурмат, ҳамжиҳатлик ва тотувликни қарор топтириш имконини беради.

Ўзбекистонда фуқароларнинг виждон эркинлигини рўёбга чиқариш, диний вазиятни тартибга солиш учун тизимли ҳаракатлар олиб борилди ва борилмоқда. Фуқароларнинг виждон эркинлигини таъминлашнинг ҳуқуқий асосларини яратиш мақсадида илк қадам сифатида 1991 йил 14-июнда Ўзбекистоннинг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинди. Қонуннинг ижросини таъминлаш ва тегишли назоратни олиб боришнинг амалий механизми сифатида 1992 йил 7-мартда Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида Дин ишлари бўйича қўмита ташкил этилди. Бундай Қонун ва қўмита Марказий Осиё давлатлари орасида биринчи бўлиб Ўзбекистонда пайдо бўлди.

Айни пайтда, шу йўл билан виждон эркинлиги билан боғлиқ ҳуқуқларни суиистеъмол қилаётган турли диний оқимларнинг ўзбошимча фаолиятига маълум даражада чек қўйилди. Аммо бу ҳам кўпгина оқимларнинг ғаразли фаолиятини тўхтата олмади. Турли конфессияларга мансуб ташкилотлар қонунан рўйхатдан ўтиб, унга қатъий риоя қилган бўлсалар, айрим диний ташкилотлар қонунни бузишга ёки четлаб ўтишга ҳаракат қилишда давом этдилар. Шу билан бирга, норасмий фаолият кўрсатаётган диний ташкилотлар сони кўпая бошлади. Янги шароитдан келиб чиқиб, амалдаги қонунга

Ўзгартиришлар киритиш, виждон эркинлиги билан боғлиқ ҳуқуқлар доирасини янада аниқ қилиб белгилаш зарурати туғилди. Шу мақсадда 1998 йил 1 майда Ўзбекистон Республикасининг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонуни янги таҳрирда қабул қилинди.

Умуман олганда, “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонун (янги таҳрири) кишиларнинг виждон эркинлигини ҳуқуқий кафолатлаш билан бирга диний ташкилотлар фаолиятини мувофиқлаштиришга хизмат қиладиган ҳамда давлат ва дин муносабатларини тартибга соладиган муҳим ҳужжат ҳисобланади.

Қонунга биноан “Бир диний конфессиядаги диндорларни бошқасига киритишга қаратилган ҳатти - ҳаракатлар (прозелитизм), шунингдек бошқа ҳар қандай миссионерлик фаолияти ман этилади. Ушбу қонуннинг бузилишига айбдор бўлган шахслар қонун ҳужжатларида белгиланган жавобгарликка тортиладилар”.

Маълумки, Қонуннинг янги таҳрири қабул қилингунгача бўлган даврда юртимизда кўплаб хорижлик фуқаролар ҳам диний фаолият билан шуғулланишди. Улар яратиб берилган имкониятлардан очикдан-очик миссионерлик мақсадида фойдалана бошладилар. Бундай ҳолатларнинг олдини олиш зарур эди. Шунини инобатга олган ҳолда, Қонуннинг янги таҳририда чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан тенг равишда виждон эркинлиги ҳуқуқидан фойдаланишлари билан бир қаторда амалдаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун белгиланган тартибда жавобгарликка тортилишлари белгилаб қўйилди.

Шу билан бирга, ўша пайтда хорижлик фуқароларнинг диний ташкилотларга раҳбарлик қилиши ҳам кенг тарқала бошлади. Шундай ҳолатлар такрорланишининг олдини олиш мақсадида Қонунда тегишли диний маълумотга эга бўлган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари диний ташкилотларнинг раҳбарлари бўлиши мумкинлиги, диний ташкилотлар раҳбарлигига Ўзбекистон Республикасининг фуқароси бўлмаган шахсларнинг

номзоди эса Дин ишлари бўйича қўмита билан келишиб олиниши зарурлиги ҳақидаги қоида мустаҳкамлаб қўйилди.

Юқоридаги қайд этилган қоидалар ҳам ўз моҳиятига кўра, юртимизда миссионерлик ҳаракатлари содир этилишининг олдини олишга қаратилган.

“Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонуннинг янги таҳрирда қабул қилиниши ва унинг амалда қатъий қўлланишини таъминлаш заруратидан келиб чиқиб, “Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси”га ҳам бир қатор, хусусан, ноқонуний диний хатти-ҳаракатлар, миссионерликнинг олдини олиш билан боғлиқ ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди. Жумладан:

- диний мазмундаги материалларни тарқатиш мақсадида қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш ёки тарқатиш;

- диний йиғилишлар, кўча юришлари ва бошқа диний маросимлар ўтказиш қоидаларини бузиш;

- Ўзбекистон Республикасида ғайриқонуний нодавлат нотижорат ташкилотлари, оқимлар, секталар фаолиятида қатнашишга ундаш;

- нолегал диний фаолият билан шуғулланиш;

- диний ташкилотлар раҳбарларининг мазкур ташкилотлар уставини рўйхатдан ўтказишдан бош тортиши;

- диндорлар ва диний ташкилотлар аъзолари томонидан болалар ва ўсмирларнинг махсус йиғилишлари, шунингдек диний маросимга алоқаси бўлмаган меҳнат, адабиёт ва бошқа хилдаги тўғараклар ҳамда гуруҳларни ташкил этиш ва ўтказиш;

- бир конфессияга мансуб диндорларни бошқасига киритишга қаратилган хатти-ҳаракатлар (прозелитизм) ва бошқа миссионерлик фаолияти;

- махсус диний маълумоти бўлмайд туриб ва диний ташкилот бошқаруви марказий органининг рухсатисиз диний таълимотдан сабоқ бериш, худди шунингдек хусусий тартибда диний таълимотдан сабоқ бериш билан боғлиқ

ҳаракатлар содир этилганда белгиланган энг кам иш ҳақининг тегишли миқдоридаги жарима солинишига ёки белгиланган муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлиши ҳақидаги қоидалар мустаҳкамлаб қўйилди.

Амалдаги қонунчилигимизга кўра, муайян ҳолларда биринчи марта қонунни бузган шахс ёки ташкилотга маъмурий жазо қўлланилади. Агарда ўша шахс ёки ташкилот шундан кейин ҳам қонунни бузишда давом этса, унга энди жиноят кодексидаги чоралар қўлланилади. Масалан, “Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси” нормаларига кўра, “Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси”нинг юқорида қайд этилган бандларидаги ҳаракатлар маъмурий жазо қўллангандан кейин яна содир этилса, бу “Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси”да белгиланганидан кўра оғирроқ жазолар қўлланишига олиб келади.

Шу билан бирга, “Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси”да “Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси”да назарда тутилмаган бир қатор ҳаракатлар учун ҳам жазолар белгиланганини қайд этиш зарур. Жумладан:

- вояга етмаган болаларни диний ташкилотларга жалб этиш;
- вояга етмаган болаларни уларнинг ихтиёрига, ота-оналари ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар ихтиёрига зид тарзда динга ўқитиш;
- диндорлардан мажбурий йиғим ундириш ва солиқ олиш;
- диний таълим олишда ҳамда фуқаро динга нисбатан, динга эътиқод қилиш ёки эътиқод қилмасликка нисбатан, ибодат қилишда, диний расм-русумлар ва маросимларда қатнашиш ёки қатнашмасликка нисбатан ўз муносабатини белгилаётган пайтда мажбурлаш билан боғлиқ диний фаолият юритиш;
- ғайриқонуний жамоат бирлашмалари ёки диний ташкилотларни қонунга хилоф равишда тузиш ёки уларнинг фаолиятини тиклаш;

- ғайриқонуний жамоат бирлашмалари ёки ташкилотлари фаолиятида фаол қатнашиш билан боғлиқ ҳаракатлар белгиланган энг кам иш ҳақининг тегишли миқдорида жарима солинишига ёки белгиланган муддатга ахлоқ тузатиш ишлари, ёки қамоқ ёхуд озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланиши белгилаб қўйилган.

Юқоридагилардан ҳам “Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси”даги чоралар, “Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси”дагидан анча жиддийроқ мазмун касб этганини англаб етиш мумкин.

“Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонуннинг янги таҳририда диний ташкилотларнинг марказий бошқарув органлари диний мақсадларга мўлжалланган буюмлар, диний адабиётлар ва диний мазмундаги бошқа ахборот материалларини республикамиз қонунларида белгиланган тартибда ишлаб чиқаришга, экспорт ва импорт қилишга ҳамда тарқатишга ҳақли экани белгилаб қўйилган. Чет элда нашр этилган диний адабиётларни олиб келиш ва тарқатиш эса уларнинг мазмуни тегишли экспертизадан ўтказилгандан кейин амалга оширилиши мумкин. Диний мазмундаги адабиёт, аудио ва видео маҳсулотларни экспертизадан ўтказиш Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитага юклатилган.

Бугунги кунда Дин ишлари бўйича қўмита ходимлари томонидан республикамизда нашр этилаётган ва хориждан олиб кирилаётган диний мавзудаги адабиёт ва бошқа маҳсулотларни экспертизадан ўтказиш, улар савиясини назорат қилиш бўйича ишлар тизимли олиб борилмоқда. Жумладан, 2006 йил ва 2007 йилнинг биринчи чорагида ноисломий диний конфессияларга тааллуқли 710 номдаги диний материаллар ўрганиб чиқилиб, шундан 359 номдаги материалдан миссионерлик йўлида фойдаланиш мумкинлиги сабабли, уларнинг республикамиз ҳудудига олиб кирилиши мақсадга мувофиқ эмас, деб топилди.

Навоий шаҳар “Христиан баптистлар черкови” мутасаддилари томонидан вилоятга ноқонуний равишда диний адабиётларни олиб кириш йўлидаги бир неча ҳаракатларнинг олди олингани ҳам мазкур йўналишда олиб борилаётган ишларга мисол бўла олади.

Диний ташкилотларни рўйхатга олиш Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳамда вилоятлар ва Тошкент шаҳар Адлия бошқармалари тарафидан амалга оширилади. Бу ўз навбатида диний ташкилотларнинг республикамизда қабул қилинган қонун ҳужжатлари асосида фаолият юритишини тартибга солади.

Шундай бўлса-да, Ўзбекистон Республикасининг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонунининг янги таҳририда диний ташкилотлар томонидан миссионерлик ва прозеитизм ҳаракатлари содир этилиши мумкинлиги инобатга олиниб, уларнинг олдини олиш билан боғлиқ қоидалар мустаҳкамлаб қўйилган. Хусусан, яширин диний фаолият билан шуғулланиш тақиқланган, диний ташкилотлар эса амалдаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этишлари шарт ҳисобланади.

Шундай экан, миссионерлик билан шуғулланаётган ташкилотларга нисбатан тегишли амалий чоралар кўрилиши табиий, албатта. Масалан, миссионерлик билан шуғулланган Самарқанд шаҳар «Есфирь» христиан-протестант черкови тугатилиб, 2008 йилда давлат реестридан чиқарилди.

Маълумки, 1994 йилда Тошкент ва Фарғона вилоятларида “Иегово шоҳидлари”нинг 2 ташкилоти расмий рўйхатдан ўтган эди. Бу иккала ташкилот 1999 йилда қайтадан рўйхатдан ўтиб, фаолият кўрсатган бўлса-да, ғайриқонуний ҳаракатлари учун, уларнинг фаолияти тугатилди.¹

Ҳозирда республикамизда битта “Иегово шоҳидлари” черкови – Чирчиқ шаҳрида расмий фаолият олиб бормоқда. Улар томонидан ҳам миссионерлик даъватини амалга ошириш ҳолатлари учраб турибди. Мутасадди ташкилотлар томондан бундай ҳолатларга барҳам бериш чоралари кўрилмоқда. Масалан,

¹ www.islam.uz

2007 йилнинг ўзида иеговочиларнинг Самарқанд ва Қарши шаҳридаги 12 нафар аъзоси маъмурий, 3 нафар аъзоси эса жиноий жавобгарликка тортилди.

Ёки бошқа бир мисол. 2008 йилнинг ўзида бир неча марта Қарши шаҳрида расмий рўйхатдан ўтмаган ҳолда фаолият кўрсатишга ҳаракат қилаётган “Тўлиқ инжил христианлари (пятидесятниклар)” жамоаси томонидан ноқонуний равишда ибодат уюштириш йўлидаги ҳаракатларининг олди олинди. 2008 йилнинг мартада ушбу гуруҳ фаолияти судда ҳам кўриб чиқилди.

Олиб борилаётган саъй-ҳаракатлар натижасида фуқаролараро ва миллатлараро тотувликка раҳна солиш эҳтимоли бўлган диний ташкилотларнинг рўйхатдан ўтишларининг ҳам олди олинмоқда.

Шу билан бирга, Адлия вазирлиги ва Дин ишлари бўйича қўмита томонидан диний ташкилотларни давлат рўйхатидан ўтказишда уларнинг фаолиятини ҳар томонлама чуқур ўрганиш ҳамда диний ташкилотларнинг раҳбарлари ва аъзолари томонидан амалдаги қонунчиликни чуқур ўрганиш ва унга оғишмай амал қилишларига ҳам алоҳида эътибор берилмоқда.

Энг аввало, мамлакатимиздаги барқарор ижтимоий-иқтисодий вазият, олиб борилаётган кучли ва тизимли ижтимоий муҳофаза сиёсати, миллий ғоя концепциясининг ишлаб чиқилгани ва унга асосланган ҳолда олиб борилаётган мафкуравий тарбия ва маънавий-маърифий тарғибот ишлари, халқимизнинг ўз эътиқодида мустаҳкамлиги миссионерлик ҳаракатлари йўлида жиддий тўсиқ бўлиб хизмат қилаётганини таъкидлаш зарур.

Бизга қўшни бўлган айрим давлатлардан фарқли равишда, жумладан, меҳрибонлик уйлари давлат қарамоғида ва ҳимоясида экани, ёш авлодни жисмонан бақувват ва маънавий баркамол қилиб тарбиялаш йўлида олиб борилаётган тизимли ишлар ҳам бундай ҳаракатларнинг олдини олишга хизмат қилмоқда. Бундай ҳаракатлар Конституциямизнинг 64-моддасида мустаҳкамлаб қўйилган давлат ва жамият етим болаларни ва ота-оналарининг васийлигидан маҳрум бўлган болаларни боқиш, тарбиялаш ва ўқитишни таъминлайди, деган қоидаларнинг ҳаётий-амалий ифодасидир.

Аммо миссионерлар ўз ишларини мамлакатимиздаги вазиятга мослашган ҳолда ташкил қилишга уринаётганликларини ҳам ёддан чиқармаслик лозим. Жумладан, айрим христиан диний ташкилотларида ибодатларни ўзбек ва бошқа маҳаллий тилларда олиб бориш йўлидаги ҳаракатлар батамом тўхтади, деб бўлмайди. Хусусан, пятидесятниклар оқими вакиллари кўпгина огоҳлантириш ва маъмурий чораларга қарамай юртимизда ўзларининг миссионерлик фаолиятини давом эттиришга интилмоқда. Жумладан, якшанба кунлари ўзбек тилида маърузалар, кўшимча “Библия” ўқиш дарслари ташкил қилиш йўлидаги ҳаракатлар, «Ҳосил йиғиш куни» деб аталадиган ва ҳар бир аъзо черковга янги одам олиб келишини рағбатлантиришга қаратилган амалиётнинг мавжудлиги ҳам шундай хулоса чиқариш имконини беради.¹

Шу билан бирга, махсус диний адабиётларни ноқонуний равишда республикаимизда чоп қилиш ёки мамлакатимиз ҳудудига олиб кириш ва тарқатиш йўлидаги уриншлар ҳам, афсуски, тўхтагани йўқ. Мазкур ҳолат ҳам, ушбу йўналишдаги ишлар янада изчил давом эттирилиши зарурлигини кўрсатади.

Янги таҳрирдаги “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонуннинг 1-моддасиданоқ уни ишлаб чиқишда демократик тамойилларга асослангани қайд этилган. Айни пайтда, ҳар бир холис фикрлайдиган, тафаккури соғлом, дунёқараши ғараз мақсадлардан холи инсон мазкур қонуннинг мазмун-моҳияти “Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларацияси” ҳамда “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро Пакт” каби халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган ҳужжатлари руҳига тўла мос келишини ушбу ҳужжатлар матнини қиёслаб ҳам билиб олиши мумкин.

Шу ўринда яна бир ҳолатга диққатни қаратиш лозим. Ҳозирги кунда республикаимизда расман рўйхатдан ўтиб фаолият кўрсатаётган ноисломий

¹ Бугунги кунда миссионерлик ва прозелитизм шакллари намоён бўлиши // Магистрантлар илмий-амалий анжумани маъруза тезислари тўплами. -Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2008й, 132-б.

диний конфессияларга мансуб жамоалар сонини мамлакатимизнинг 14 ҳудуди (Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри)га нисбатан олсак, ҳар бир ҳудудга ўртача 12 та ташкилот тўғри келади. Биргина Тошкент шаҳрининг 11 туманида 30 дан ортиқ ноисломий диний ташкилот фаолият кўрсатмоқда. Теран ақл билан бир ўйлаб кўрайлик, бундан ортиқ яна қандай эркинлик бўлиши мумкин? Умумий аҳоли сонининг 3-4 фоизини ташкил қиладиган фуқаролар учун шунча имкониятлар яратиб берган мамлакат ва унинг қонунчилигини нодемократик деб бўлармикин?..

Қайд этилган фикрлар ҳам турли нашрлар ва интернет орқали янги таҳрирдаги “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги қонунимизнинг гўёки, нодемократик характери ҳамда Ўзбекистонда черковлар ноқонуний равишда ёпиб қўйилаётгани ҳақида жар солаётган миссионерларнинг даъволари асоссиз эканини кўрсатади.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган қоидаларининг устунлиги ҳақидаги тамойил мустаҳкамлаб қўйилган. Янги таҳрирдаги “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонунимизнинг халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган тамойиллари билан ҳамоҳанглиги юртимизда умумбашарий қадриятларнинг миллий анъаналар билан маълум нуқтада кесишишини кўрсатади.

Аммо замонавий миссионерлар ва прозелитлар дунё бўйича демократик қадриятлар, инсон ҳуқуқлари устувор аҳамият касб этиб бораётганидан ҳам ўз мақсадлари йўлида усталик билан фойдаланишга интилмоқдалар. Масалан, миссионерлар кўпинча “Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон декларацияси” ҳамда “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро Пакт”ларда мустаҳкамлаб қўйилган айрим қоидаларни рўқач қиладилар. Бунда ҳар бир инсон виждон эркинлиги ҳуқуқига эгаллиги, ушбу ҳуқуқ, жумладан, ўз динини ўзгартириш, тоат-ибодат қилиш, диний расм-русум ва маросимларни адо этиш эркинлигини ўз ичига олиши ҳақидаги қоидаларни келтирган ҳолда ўз фаолиятларининг қонуний эканини асослашга ҳаракат қилишади. Аммо

миссионерларнинг бундай даъволари, турли шакллар, даража ва мақомларда айҳаннос солишлари мутлақо асоссиздир.

Тўғри, юқоридаги ҳужжатларда қайд этилган, хусусан, ўз динини ўзгартириш эркинлиги ҳақидаги, қоидалар мавжуд. Бироқ масаланинг моҳиятини тушуниш учун қуйидаги жиҳатга эътибор бериш лозим. Миссионерлар тизимли тарғибот-ташвиқот босимини амалга ошириш, тадрижий психологик тазйиқ ўтказиш орқали кишиларни ўз эътиқодини ўзгартиришга мажбур қиладилар. Уларнинг бундай ҳаракатлари охир-оқибатда инсонлараро ва конфессиялараро душманлик кайфиятининг шаклланишига замин яратади. Уларнинг мақсадларига хизмат қилмагани учун миссионерлар ўз даъволарида масаланинг бу жиҳатига эътибор бермасликка ҳаракат қиладилар. Ваҳоланки, улар бот-бот тилга олишни яхши кўрадиган “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро Пакт”нинг 18-моддаси 2-бандида эътиқодни ўзгартириш мажбурий хатти-ҳаракатлар билан боғлиқ бўлмаслиги, 20-моддаси 2-бандида эса душманлик ва диний ғанимликни келтириб чиқарадиган ҳаракатлар қонун билан тақиқлаб қўйилиши зарурлиги ҳақидаги қоидалар мустаҳкамлаб қўйилган.

Умуман олганда, миссионерларнинг фаолияти қайси давлатда тақиқланса, халқаро ҳужжатлар бузилаётгани, юқорида қайд этилган инсон ҳуқуқлари билан боғлиқ қоидалар поймол этилаётгани ҳақида жар солиши одатга айланиб қолганини қайд этиш лозим.

2.2. Ўзбекистонда диний бағрикенглик ва конфессиялараро ҳамкорлик – миссионерлик ва прозелитизмни олдини олишнинг асоси сифатида

Юртимизда азалдан диний бағрикенгликка асосланган қадриятлар устувор бўлиб келган. Ўлкамизда қадим замонларданок зардуштийлик, буддавийлик, яҳудийлик, насронийлик каби динлар вакиллари тинчлик-тотувликда яшаб келганлар. Йирик шаҳарларимизда масжид, черков ва синагогалар фаолият кўрсатгани, тарихимизнинг энг мураккаб ва оғир даврларида ҳам улар ўртасида келишмовчилик ва можаролар бўлмагани бунинг тасдиғидир. Бу Ўзбекистон заминида диний-маънавий тотувликнинг нодир тимсоли ва барча дин вакилларига нисбатан бағрикенгликнинг энг яхши намунаси ҳисобланади.

Мамлакатимизда ўтказиб келинаётган нуфузли халқаро анжуманлар иштирокчилари ҳам Ўзбекистонда дин соҳасида олиб борилаётган ислохотлар ҳамда бошқа давлатларга намуна бўла оладиган диний бағрикенгликни эътироф этган ҳолда ҳукуматимиз сиёсати, Ўзбекистонда барча дин вакилларига яратилган эркинликлар ва диний соҳадаги катта ўзгаришлардан зўр таассурот олганларини таъкидлаб келмоқдалар.

Ҳақиқатан ҳам, мамлакатимизда диний бағрикенглик соҳасидаги давлат сиёсати бошқаларга намуна бўла оладиган даражада десак муболаға бўлмайди. Республикамизда ЮНЕСКО раҳнамолигида «Жаҳон динлари - тинчлик маданияти йўлида» мавзуида динлараро мулоқот халқаро Конгресси, мусулмон ва христиан илоҳиётчилари иштирокида «Бир само остида» халқаро христиан-мусулмон конференцияси ўтказилгани, Рус православ черкови Тошкент ва Ўрта Осиё епархиясининг 125 ва 130 йиллиги, Евангель-Лютеран жамоасининг 100 йиллиги, Рим-католик черковининг 100 йиллиги, Арман апостоллик черковининг 100 йиллиги нишонлангани ҳам буни тасдиқлайди.

Шундай экан, юртимизда қарор топган диний бағрикенглик муҳитини янада мустаҳкамлаш ва миссионерликнинг олдини олишга қаратилган ишларни изчил давом эттириш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади.

Дин, унинг моҳияти, инсон ва жамият ҳаётидаги ўрни ҳақида чуқур маълумотга эга бўлмаган одамлар фикрини ўзгартириш, уларга бир динни ёмон кўрсатиб, бошқасини яхши, деб талқин қилиш ҳамиша осон кечган.

Миссионерлар ўзларининг хушмуомалалиги, ёрқин ва таъсирчан ваъзлари орқали айнан юқоридаги каби кишиларни чалғитишга, ўз “ўлжа”ларининг қизиқишлари ва заиф томонларини ҳисобга олиб, бўлажак прозелитлар билан дўстона муносабатга кириб олишга ва охир-оқибат уларни таклиф этилаётган динни қабул қилишга даъват этадилар.¹

Шу нуқтаи назардан қараганда, бугунги кунда жуда кенг миқёс ва кўлам касб этган, инсон ва жамиятнинг тинч ва осуда ҳаёти ҳамда тараққиётига таҳдид туғдираётган миссионерликка қарши кураш, унинг олдини олиш ўзларининг асрлар давомида шаклланган диний-миллий қадриятларига эга мамлакатлар учун энг долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Мамлакатимизда ҳам бу борада тизимли ишлар, миссионерлик ҳаракатларни содир этмоқчи бўлганларга қарши қатъий кураш олиб борилмоқда. Бу курашнинг моҳияти **“фикрга қарши фикр, ғояга қарши ғоя, жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш”**² тамойилида ўзининг ёрқин ифодасини топган.

Хўш, жаҳолатнинг ўзи нима? Жаҳолат – арабча “жаҳила” феълининг ўзаги бўлиб, билмаслик маъносини англатади. Бугунги кунда жаҳолат турли кўринишларда ўзлигини намоён қилмоқда. Диннинг асл моҳиятини тушунмаслик, инсон ва жамият ҳаётидаги ўрнини тўғри баҳолай олмаслик шундай билимсизлик кўринишидир. Миссионерликнинг мазмуни, у билан шуғулланаётган оқимлар ва секталарнинг мақсад-муддаолари, бундай

¹ Миссионерлик: моҳият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари. - Т.:“Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009, 134-б. (А.Ачилдиев билан ҳаммуаллифликда).

² Ислон Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т., “Маънавият”, 2008 й.,119-б.

ҳаракатлар келтириб чиқарадиган оқибатларни билмаслик ҳам унинг ўзига хос шаклларида бири ҳисобланади.

Қайд этилган йўналишларда фуқароларимизнинг чуқур билимларга эга бўлишларига эришиш, таълим муассасаларида ёшларга дин ҳақида илмий асосланган билимлар бериш, диний қадриятлардан маънавий-маърифий мақсадларда фойдаланиш миссионерликнинг олдини олишга мустаҳкам замин яратади. Воқелик бу борадаги ишларни мунтазам асосда такомиллаштиришиб боришни талаб этаётганини ҳам алоҳида қайд этиш лозим.

Миссионерликнинг асл моҳиятини очиб ташлаш, унинг олдини олишга қаратилган ишлар ҳақида гап кетар экан, бунда доимий ва узлуксиз тарғибот учун замин яратадиган маънавий-маърифий тадбирлар ўзига хос ўринни эгаллайди. Уларни ташкил этишда тадрижийлик ва таъсирчанликни таъминлаш баробарида масалага комплекс ёндашувга эътибор бериш, яъни бирор-бир ижтимоий қатлам ёки ташкилот, муассаса жамоасининг бундай тадбирлардан четда қолмаслигига эришиш муҳим аҳамиятга эга. Зеро, тажриба айнан эътибордан четда қолган ижтимоий гуруҳлар ва жамоалар фаол миссионерлик ҳаракатларининг объектига айланишини кўрсатади.

Одамлар онги ва қалбида маърифатнинг мутлақ устувор бўлишига эришиш кишилар тафаккурини бойитиш, уларда соғлом ва собит эътиқодни шакллантириш, бу йўлдаги назарий ва амалий ишларнинг ҳозиржавоблигини таъминлаш, таъсирчанлигини оширишни ҳам тақозо этмоқда. Зеро, Юртбошимиз таъкидлаганларидек, одамнинг ўз мустақил фикрига, собит эътиқодига, ўзи таяниб яшайдиган ҳаётий-миллий қадриятлар, шаклланган дунёқараш ва мустаҳкам иродага эга бўлиши турли шаклларда, гоҳ ошкора, гоҳ пинҳона кўринишда содир этиладиган тазйиқларига бардош беришининг асосий шarti ҳисобланади.

Миссионерлар томонидан:

- муҳтож оилаларнинг уйларни таъмирлаш, ёнғин ёки бошқа сабабга кўра зарар кўрган хонадонлар соҳибларига ёрдам бериш;

- маҳалла ҳудудидаги ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш, сув таъминотини яхшилаш, йўллари таъмирлаш ишларига моддий моддий ва амалий кўмаклашиш;

- ибодатга қатнайдиган фуқароларнинг пахта йиғим-теримида қатнашишини таъминлаш, пахта йиғим-терими қатнашаётганларга турли кийим-бошлар тарқатишга уринишдек ҳаракатлар содир этилаётгани ҳам шундай хулоса чиқариш имконини беради.¹

Таҳлил инсон онги ва қалби учун кураш ана шундай нозик шаклларда олиб борилаётган бир шароитда маҳаллаларимизда раис, диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчи лавозимларида меҳнат қилаётган айрим фуқароларимизнинг миссионерликнинг асл моҳияти ҳақидаги билимлари ҳамма вақт ҳам етарли эмаслигини кўрсатмоқда.

Натижада, муайян ҳолларда, улар ўзлари билмаган ҳолда уларнинг фаолиятига йўл очиб беришлари, прозелитлар билан ишлашда диний-маърифий ишлар ва тегишли тарғибот-тушунтириш тадбирларидан кўра маъмурий услубларга урғу беришлари кузатилмоқда. Бундай ҳаракатлар эса одатда тескари натижа беради. Хусусан, эътиқодда адашганларнинг ўзларини “жабрдийдалар” сифатида ҳис қилишига, нотўғри қарашлари ва фаолиятидан қайтишдан кўра, ушбу йўлда мустаҳкам қолишларига замин яратиши мумкин.

Умуман олганда, бугунги кунда маҳаллаларимизда раис ҳамда диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчи лавозимларида фаол ва фидойи, куюнчак ва жонкуяр инсонлар меҳнат қилаётганини очиқ юз ва тоза қалб билан эътироф этиш лозим. Уларни диннинг инсон ва жамият ҳаётидаги ўрни билан боғлиқ билимлар билан қуроллантириш, тегишли тажриба ва малакага эга бўлишларига кўмаклашиш мутахассис олимлар ва соҳа учун мутасадди раҳбарларимиз олдида турган энг долзарб вазифалардан биридир.

¹ Миссионерлик: моҳият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари. - Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009й, 134-б. (А.Ачилдиев билан ҳаммуаллифликда).

Миссионер ва прозелитлар ўз фаолиятида миллат ва жамиятнинг келажаги бўлган ёшларга алоҳида эътибор бермоқдалар. Ёшларга бундай интилишларнинг оқибатларини тушунтиришда маънавий-маърифий тарбиянинг барча восита ва услубларидан самарали фойдаланиш, бунда баландпарвоз шиорларни такрорлаш ва дабдабазликдан қочиш, миссионерликнинг реал таҳдидини ҳаётий мисоллар орқали ёритиб бериш муҳим аҳамиятга эга.

“Бугунги кунда,-деб ёзади И.Каримов,- ёшларимиз нафақат ўқув даргоҳларида, балки радио-телевидение, матбуот, Интернет каби воситалар орқали ҳам ранг-баранг ахборот ва маълумотларни олмоқда. Жаҳон ахборот майдони тобора кенгайиб бораётган шундай бир шароитда болаларимизнинг онгини фақат ўраб-чирмаб, уни ўқима, буни кўрма, деб бир томонлама тарбия бериш, уларнинг атрофини темир девор билан ўраб олиш, ҳеч шубҳасиз, замоннинг талабига ҳам, бизнинг эзгу мақсад-муддаоларимизга ҳам тўғри келмайди”.¹

Шу нуқтаи назардан қараганда, олиб борилаётган маънавий-маърифий ва ғоявий-тарбиявий ишлар ёшларнинг қизиқиши ва интилишларидан келиб чиқиб ташкил этилгандагина ўзининг таъсир қувватига эга бўлишини ва аниқ амалий натижаларга эришишга замин яратишини таъкидлаш зарур.

Бекорчилик ҳар қандай истеъдод учқунини ўчириб, бошланган ҳар қандай эзгу ният ва интилишларни йўққа чиқаради, қўлга киритилган муваффақиятларнинг бой берилишига олиб келади. Бекорчилик оқибатида инсон ўз ҳаётида ҳаёлдан ва хоҳиш-истакдан нарига ўта олмайди. “Кимда-ким ёшлигида ўзини улуғ ва ажойиб ишлар билан ёки лоақал оддий, лекин ҳалол ва фойдали меҳнат билан мустаҳкам боғламаган экан, у ёшлиги қанчалик

¹ Каримов И.А. Хушёр ва огоҳ бўлиб яшаш ҳаётимиз қоидасига айлансин. 12 жилд, Тошкент, «Ўзбекистон», 2004, 394 бет.

хушчақчақ ўтган ва қанчалик ёрқин хотиралар қолдирган бўлмасин, уни ҳайф кетган, деб ҳисоблайвериши мумкин”, деб ёзган эди донишмандлардан бири.

Шундай экан, ёшларимизнинг бўш вақтини унумли ўтказиш, касб-хунар, фойдали меҳнатга ўргатиш, турли тўғараклар фаолиятини жонлантириш, спорт клубларида қулай имкониятлар яратиб бериш ҳам кўзланган мақсадларга эришишнинг муҳим шарти ҳисобланади.

Ёшларни миссионерлик ва прозелитизм таҳдидларидан ҳимоя қилиш ҳақида гап кетар экан, яна бир жиҳатга алоҳида эътибор бериш лозим. Ёшларимизда ўз кучига ва билимига ишонч кучли. Бундай ишонч кўзланган мақсадларга эришиш ва ҳаётий-амалий фаолиятдаги собитликнинг асосидир. Аммо бу хушёрликни йўқотиб қўйишга, замонавий фан ютуқларига таянган ҳолда ўз фаолиятини тобора такомиллаштириб бораётган миссионерларни менсимасликка замин яратмаслиги лозим. Бундай менсимаслик, хушёрликни йўқотиш ҳамиша оғир оқибатларга олиб келади.

Бизда бир болага етти маҳалла тарбия беради. Фарзанд ноқобил чиқса етти маҳалла иснодга қолади. Халқимиз қиз олиб, қиз беришда нафақат келин ёки куёвнинг ўзига, балки унинг етти пуштига аҳамият беради.

Ўзбеклар фарзандлари бошқа динга ўтиб кетса, ҳеч қачон «ўзинг биласан, билганингни қил» демайди.

Ўзбеклар бағрикенг халқ, бошқа дин вакиллари хурмат қилиб, ғайридин қўшнилари билан яхши алоқа қилади. Буни ўзининг юксак инсонийлик бурчи, деб билади. Фақат ўз фарзандининг ғайридин қўшниси томонидан эътиқоди ўзгартирилишига чидай олмайди.

Шундай вазиятда миссионерлар ҳаракати натижасида бир оила вакили ёки вакиласининг бошқа динни қабул қилиши жамиятнинг илк ва энг муҳим бўлаги бўлмиш оиланинг жанжал ва низолар домига тортилишига олиб келади. Ота-она, қавму қариндошлар маҳалла-қўйда бош кўтара олмай қолади. Оила маҳалладан ва ўз яқинларидан узилиб қолади.

Шундай экан, ота-оналаримизнинг ўз фарзандларида соғлом эътиқодни шакллантириш, хулқи ва фаолиятидаги ўзгаришларни назоратсиз қолдирмаслик, онги ва руҳиятини заҳарли мафкуралар таъсиридан қатъият билан ҳимоя қилишдек масалаларга алоҳида эътибор билан қарашлари уларнинг эртанги куни порлоқ бўлишини таъминлашнинг муҳим омили ҳисобланади. Бундай эътибор эзгулик ва ёвузлик ўртасида азалдан давом этиб келаётган кураш, инсон маънавияти ва эътиқодига қарши қаратилган ҳаракатлар глобаллашув таъсирида ўзига хос шаклу шамоийил касб этаётган бир даврда айниқса муҳимдир. Зеро, бугунги кунда ҳа, бу воқеа биздан жуда олисда юз берибди, унинг бизга алоқаси йўқ, деб бепарво қараб бўлмайди. Озгина бепарволик, кичкина бир лоқайдлик фарзандларимизнинг миссионерлар таъсирига тушиб қолишига, зарарини ҳеч нарса билан қоплаб бўлмайдиган оқибатларга олиб келишига замин яратиши мумкинлигини ҳеч қачон ёддан чиқармаслик лозим.

Республикамызда хотин-қизларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш, ижтимоий-сиёсий фаоллигини, жамият ва давлат ҳаётидаги ўрни ва нуфузини янада ошириш мақсадида тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Бу борада етарли ҳуқуқий-меъёрий асослар яратилиб, улар доимий равишда такомиллаштириб борилмоқда, мазкур йўналишда махсус дастурлар қабул қилиниб, изчил ҳаётга татбиқ этиб келинмоқда. Жумладан, хотин-қизларни иш билан таъминлаш, касаначилик меҳнатини ташкил этиш, аёллар тадбиркорлигини ривожлантириш, уларни давр тақозо этаётган мутахассисларга ўқитиш ишлари тубдан яхшиланмоқда.

Мамлакатимизда ўзига хос институт - фуқаролар йиғинларининг диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчилари лавозими жорий қилинди. Ушбу лавозимларда обрў-этиборли, миллий-диний анъана ва урф-одатларимизни яхши биладиган ҳамда катта ҳаётий-амалий тажрибага эга фаол аёллар меҳнат қилмоқда.

Шундай бўлса-да, миссионерларнинг аёллар орасида фаол тарғибот олиб боришга интилаётгани хотин-қизларимизни турли зарарли диний оқимлар, шу жумладан, миссионерлик таъсиридан ҳимоя қилиш, бу борадаги муаммоларни тизимли ўрганиб бориш, баҳолаш ва тегишли чора-тадбирлар белгилашни тақозо этмоқда.

Бу вазифани муваффақиятли ҳал этишда аёлларимизни ҳозирги даврда мамлакатимизда дин соҳасида содир бўлаётган ўзгаришлар, яратилган имкониятлар билан мунтазам асосда таништириб бориш муҳим аҳамиятга эга.

Шу билан бирга, қизиқишлари, билим даражаларини инобатга олган ва дифференциал ёндашган ҳолда хотин-қизларимизнинг дин, шу жумладан, халқимиз асрлар давомида эътиқод қилиб келган ислом дини, ҳақидаги билимларни ва миллий-диний анъаналар асосларини соғлом асосда эгаллашларига кўмаклашиш ҳам бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири бўлиб қолмоқда. Бундай билимлар объектив бўлиши, воқеликни тўғри ва тўлиқ акс эттириши ва ўз моҳиятига кўра, Ватан ва миллат манфаатлари билан узвий боғлиқ бўлмоғи керак. Фуқароларимизнинг миссионерликнинг моҳияти ҳақида холис ва етарли билимга эга бўлишлари унга қарши иммунитетни шакллантиришнинг асосий шартларидан бири ҳисобланади. Эгалланган билимлар қанчалик холис ва чуқур бўлса, унинг замирида юзага келадиган баҳолар, кадриятлар ҳам шунчалик мустаҳкам бўлади. Шаклланган кадриятлар тизими эса турли таҳдидлар йўлида мустаҳкам қалқон бўлиб хизмат қилади.

«Миллат бор экан, миллий давлат бор экан, унинг мустақиллиги ва эркинлигига, анъана ва урф-одатларига таҳдид соладиган, уни ўз таъсирига олиш, унинг устидан ҳукмронлик қилиш, унинг бойликларидан ўз манфаати йўлида фойдаланишга қаратилган интилиш ва ҳаракатлар доимий хавф сифатида сақланиб қолиши муқаррар»,-деб ёзади Президентимиз.¹

¹ Каримов И.А. Хушёрликка даъват. 8 жилд, Тошкент, «Ўзбекистон», 2000, 31 -бет.

Шундай экан, маънавий-маърифий тадбирларнинг энг тасирчан услубларидан фойдаланган ҳолда халқимизнинг миллий-диний анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларини қўпоришга қаратилган миссионерликнинг аксилмиллий моҳиятини кенг тушунтириш ва бундай ҳаракатларнинг олдини олиш борасида аёлларимизнинг фаол курашчанлик позициясини шакллантириш ҳам ҳаётий-амалий аҳамиятга эга эканини алоҳида таъкидлаш зарур.

Республикамизда конфессиялараро тотувлик ва бағрикенглик устуворлик қилмоқда. Ҳар бир фуқаромизнинг миссионерликнинг моҳиятини чуқур англаб етиши, бефарқлик ва лоқайдликка йўл қўймаган ҳолда, унинг олдини олиш бўйича ишларда фаол иштирок этиши ана шу барқарорлик муҳитини сақлаб қолиш ва янада мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Бефарқлик ижтимоий иллат сифатида оғир оқибатларни келтириб чиқариши ҳаётий тажрибадан маълум. Машҳур файласуфлардан бири бефарқлик оқибатларига тўхталиб шундай деб ёзган эди: “Душманлардан қўрқма - нари борса, улар сени ўлдириши мумкин. Дўстлардан қўрқма - нари борса, улар сенга хиёнат қилиши мумкин. Бефарқ одамлардан қўрқ -улар сени ўлдирмайди ҳам, сотмайди ҳам, фақат уларнинг жим ва бепарво қараб туриши туфайли ер юзида хиёнат ва қотилликлар содир бўлаверади”.

Миссионерлар фаолиятига нисбатан бефарқлик ҳақида гап кетар экан, қуйидагиларни алоҳида таъкидлаш зарур. Биринчидан, бундай бефарқлик ва лоқайдлик диннинг инсон ва жамият ҳаётидаги ўрни ҳақидаги билимларнинг ниҳоят даражада саёзлигининг, иккинчидан, “чин эътиқод” байроғи остида тақдим этилаётган ғоялар, қарашлар ва қадриятларнинг моҳиятини, келтириб чиқарадиган оқибатларини чуқур англаб етмасликнинг натижасидир.

Шу билан бирга, юқоридаги каби бефарқлик муайян ҳолларда диннинг давлатдан ажратилгани, қандай эътиқодни танлаш фуқаронинг шахсий ҳуқуқи экани ҳақидаги конституциявий тамойилларнинг туб мазмун-моҳиятини тўғри тушунмаслик, баъзи ҳолларда эса миссионерликнинг олдини олиш ҳуқуқ-

тартибот органларининг иши деган бир ёқлама ва нотўғри тасаввурнинг мавжудлиги билан ҳам изоҳланади.

Шундай экан, ҳар бир кишида халқимизнинг эртанги куни, жамиятимиз истиқболи ва Ватанимиз тақдири учун дахлдорлик туйғусини, ўз билим ва малакаси, иродаси ва қудратини эл-юрт манфаатлари, унинг бирлиги ва тараққиёти йўлида сафарбар этишда намоён бўладиган фидойиликни тарбиялаш ҳаётий-амалий аҳамият касб этади. Юртбошимиз сўзлари билан айтганда, “...ҳар куни, ҳар соатда фидоий бўлиш, ўзини томчи ва томчи, заррама-зарра буюк мақсадлар сари чарчамай, толиқмай тинимсиз сафарбар этиб бориш, бу фазилатни доимий, кундалик фаолият мезонига айлантириш”гина озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаётни таъминлашимизга мустаҳкам замин яратади.

ХУЛОСА

Миссионерлик ва прозелитизм миллий бирлик ва жамият барқарорлигига таҳдидга айланган экан, унга қарши кураш, олдини олишга қаратилган ишларни тизимли ташкил этиш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади. Бунинг учун мамлакатимизда етарли ҳуқуқий асослар ҳам яратилган. Шундан келиб чиқиб, миссионерлик ва прозелитизмнинг олдини олишнинг ҳуқуқий асослари ҳамда бу жараёнда диний маърифат ва бағрикенглик маданиятининг ўрни ва аҳамияти катта.

Диплом ишимда ёшларни инжиллаштиришдан кўзланаётган мақсадлар, бугунги кунда миссионерликнинг ғаразли геосиёсий мақсадлар билан уйғунлашиб кетгани, уларга эришиш йўлида миссионерлар ва прозелитлар томонидан ишлаб чиқилган махсус режалар ва дастурлар, миссионерлик стратегиясининг мазмуни, бу йўналишдаги фаолиятни амалга оширишнинг молиявий асослари каби масалаларни ўрганиб, таҳлил этишга ҳаракат қилдим, деб ўйлайман.

Шуни айтиш лозимки, бугунги кунда прозелитизм ва миссионерликни амалга оширишда тиббиёт ва таълим-тарбия соҳасидаги фаолият, хайрия ёрдамлари кўрсатиш, уйма-уй юриб тарғибот олиб бориш, маҳаллий тилларда христианликни тарғиб қилувчи адабиётларни тарқатиш, рўзнома ва журналлар, радио ва теледастурлар, кино маҳсулотлари ва интернет алоҳида ўрин эгаллайди.

Миссионерлик ва прозелитизм бугунги кунда вазиятга мослашган ҳолда такомиллашиб бормоқда. Бу миссионерлар ва прозелитларнинг аҳолининг турли қатламлари, жумладан, болалар, ёшлар, аёллар, пенсионерлар ва ногиронлар орасида иш олиб боришга уринамоқдалар. Шу сабабли уларнинг тарғибот ва ташвиқот усуллари минтақамиз, мамлакатимиз ҳамда миллий менталитетимиз ва қадриятларимизга хос айрим хусусиятларни инобатга олган ҳолда, олиб бораётган ҳаракатларида яққол намоён бўлмоқда.

Миссионерликнинг моҳияти, намоён бўлиш шакллари, улар қўллаётган услублар ва воситалар ҳақидаги масалалар мураккаб ва серқирра характерга эга.

Шунинг учун маънавий-маърифий тадбирларнинг энг тасирчан услубларидан фойдаланган ҳолда халқимизнинг миллий-диний анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларини қўпоришга қаратилган миссионерлик ва прозелитизмнинг аксилмиллий моҳиятини ёшлар орасида, хусусан мактаблар, коллеж ва лицейлар ўқувчилари орасида кенг тушунтириш зарур. Шунингдек, бундай ҳаракатларнинг олдини олиш борасида аёлларимизнинг фаол курашчанлик позициясини шакллантириш ҳам ҳаётий-амалий аҳамиятга эга эканини алоҳида таъкидлаш лозим.

Мазкур мавзу бўйича маърифий ҳамда тарбиявий мақсадда қўллаш учун қуйидагича таклиф ва тавсиялар беришни жойиз топдим:

- миссионерлик ва прозелитизмни янада чуқурроқ ўрганиб, ушбу мавзуга ва унинг олдини олишга доир адабиётларни чоп этиш;

- таълим муассасаларида унинг моҳияти ва зарарли оқибатларини ёшларга тушунтириш мақсадида дарслар ташкил қилиш;

- миллий қадриятларимиз ва ғарбона қадриятлар, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини ўзаро чоғиштириш асосида ахлоқий, маънавий тарбия бериш;

- бегона, ёт диний ғояларга қарши ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш;

- маҳалла, корхона ва муассасаларда мусулмонлар диний идоралари ва қонун-тартибот идоралари вакиллари иштирокида маърифий суҳбатлар ташкил этиш лозим.

Хулоса қилиб айтсак, ёшларни миллий ғоя руҳида тарбиялаш ҳамда мафкуравий иммунитетни шакллантириш, таълим даргоҳларида, аҳоли

ўртасида, маҳаллаларда маънавий-маърифий тадбирларни олиб бориш прозелитизм ва миссионерлик ҳаракатларининг ғаразли мақсадларини чуқурроқ англаб етишларига хизмат қилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т.: 2008 й.
2. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. Т, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2004 й.
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси.- Т, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2004 й.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида. Хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари.,Т., «Ўзбекистон», 1997й.
5. Каримов И.А. Юксак маънавиятсиз келажак йўқ. 5 жилд, Тошкент, «Ўзбекистон», 1997 й.
6. Каримов И.А. Адолат ва қудрат тимсоли. 5 жилд, Тошкент, «Ўзбекистон», 1997 й.
7. Каримов И.А. Маънавий юксалиш йўлида. Тошкент, «Ўзбекистон», 1998й.
8. Каримов И.А. Иқтисодиёт ва маънавият ажралмасдир. 6 жилд. Тошкент, «Ўзбекистон», 1998 й.
9. Каримов И.А. Жамиятимиз мафкураси халқни-халқ, миллатни миллат қилишга хизмат этсин. 7 жилд, Тошкент, «Ўзбекистон» ,1999й.
10. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. 7 жилд, Тошкент, «Ўзбекистон», 1999й.
11. Каримов И.А. Юксак маънавият-жамият тараққиётининг асоси. 7 жилд, Тошкент, «Ўзбекистон», 1999 й.
12. Каримов И.А. Хушёрликка даъват. 8 жилд, Тошкент, «Ўзбекистон», 2000й.
13. Каримов И.А. Хушёр ва огоҳ бўлиб яшаш ҳаётимиз қондасига айлансин. 12 жилд, Тошкент, «Ўзбекистон», 2004й.

14. Каримов И.А. Инсон хотираси-муқаддас, инсон қадри - улуг. 14 жилд, Тошкент, «Ўзбекистон», 2006й.
15. Каримов И.А. Ўзбек халқининг Ислом маданияти ривожига қўшган беқиёс ҳиссасининг эътирофи. 15 жилд. Тошкент, «Ўзбекистон», 2007й.
16. Каримов И.А. Юксак маънавият –енгилмас куч. Тошкент, «Маънавият», 2008й.
17. Вазирлар Маҳкамасининг "Ижтимоий-маънавий муҳитни янада соғломлаштириш, диний ақидапарастлик ва миссионерликнинг олдини олиш борасидаги ишларнинг самарадорлигини янада оширишга қаратилган чора-тадбирлар дастури"
18. Бугунги кунда миссионерлик ва прозелитизм шакллари намоён бўлиши // Магистрантлар илмий-амалий анжумани маъруза тезислари тўплами. - Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2008й.
19. Имомназаров М. Миллий маънавиятимиз асослари. – Т.: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, 2006й.
20. Инжил. – Стокгольм: Библияни таржима қилиш институти, 1992й.
21. Инжиллаштириш: мақсадлар ва даъволар // Диншунослик фанларининг долзарб муаммолари. -Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009й.
22. Ислам. Историографические очерки. – М., 1991й.
23. Комилов Н. Тасаввуф ёки комил инсон ахлоқи. –Т.: Ёзувчи, 1996й.
24. Маънавий юксалиш йўлида. (Муаллифлар жамоаси) Тошкент, «Маънавият», 2008й.
25. Мунавваров З.И., Ҳасанов А. Ислом: Ҳанафийлик ва ваххобийлик. – Т.: Мовароуннаҳр, 1998й.
26. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар Т: “Ўзбекистон” 2000й.

27. Миссионерлик: моҳият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари. - Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009й. (А.Ачилдиев билан ҳаммуаллифликда).
28. Миссионерлик: кеча ва бугун. - Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2008.
29. Миссионерликнинг юзага келиши тарихидан // Диний ва дунёвий илмлар уйғунлиги. -Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2008й.
30. Словарь иностранных слов. Москва, «Русский язык», 1989й.
31. Қуръони Карим маъноларининг таржима ва тафсири / Таржима ва изоҳлар муаллифи Абдулазиз Мансур. – Т.: Тошкент ислом университети нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2007й.
32. Ҳадис ва ҳаёт. – Т.: Шарқ, 2000–2005й.
33. www.islom.uz
34. www.ziyonet.uz
35. www.muslimaat.uz
36. www.wikipedia.com
37. www.hilol.com
38. www.islam.ru

ИЛОВАЛАР

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ВИЖДОН ЭРКИНЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ КОНСТИТУЦИЯСИ¹

13-модда. Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади.

Демократик ҳуқуқ ва эркинликлар Конституция ва қонунлар билан ҳимоя қилинади.

18-модда. Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар.

Имтиёзлар фақат қонун билан белгиланиб қўйилади ҳамда ижтимоий адолат принципларига мос бўлиши шарт.

20-модда. Фуқаролар ўз ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишда бошқа шахсларнинг, давлат ва жамиятнинг қонуний манфаатлари, ҳуқуқлари ва эркинликларига путур етказмасликлари шарт.

29-модда. Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга, амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустаснодир.

Фикр юритиш ва уни ифодалаш эркинлиги фақат давлат сири ва бошқа сирларга тааллуқли бўлган тақдирдагина қонун билан чекланиши мумкин.

31-модда. Ҳамма учун виждон эркинлиги кафолатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга. Диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўйилмайди.

¹ Қаранг: Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.-Т.: “Ўзбекистон”, 2008.

43-модда. Давлат фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамланган ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлайди.

48-модда. Фуқаролар Конституция ва қонунларга риоя этишга, бошқа кишиларнинг ҳуқуқлари эркинликлари, шаъни ва қадр-қимматини ҳурмат қилишга мажбурдирлар.

57-модда. Конституциявий тузумни зўрлик билан ўзгартиришни мақсад қилиб қўювчи, республиканинг суверенитети, яхлитлиги ва хавфсизлигига, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига қарши чиқувчи, урушни, ижтимоий, миллий, ирқий ва диний адоватни тарғиб қилувчи, халқнинг соғлиги ва маънавиятига тажовуз қилувчи, шунингдек ҳарбийлаштирилган бирлашмаларнинг, миллий ва диний руҳдаги сиёсий партияларнинг ҳамда жамоат бирлашмаларининг тузилиши ва фаолияти тақиқланади.

Махфий жамиятлар ва уюшмалар тузиш тақиқланади.

61-модда. Диний ташкилотлар ва бирлашмалар давлатдан ажратилган ҳамда қонун олдида тенгдирлар. Давлат диний бирлашмаларнинг фаолиятига аралашмайди.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING
МАЪМУРИЙ ЖАВОБГАРЛИК
ТЎҒРИСИДАГИ КОДЕКСИ¹**

184-модда. Жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига таҳдид соладиган материалларни тайёрлаш ёки тарқатиш мақсадида сақлаш

Диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган, қирғин солишга ёки фуқароларни зўрлик билан кўчириб юборишга даъват этадиган ёхуд аҳоли орасида ваҳима чиқаришга қаратилган материалларни тайёрлаш ёки уларни тарқатиш мақсадида сақлаш, -

материалларни ҳамда уларни тайёрлаш ва тарқатишнинг тегишли воситаларини мусодара қилиб, фуқароларга энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача, мансабдор шахсларга эса - юз бараваридан юз эллик бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамокқа олишга сабаб бўлади.

184-2-модда. Диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ёки тарқатиш

Диний мазмундаги материалларни тарқатиш мақсадида қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш ёки тарқатиш, -

материалларни ва уларни тайёрлаш ҳамда тарқатиш учун тегишли воситаларни мусодара қилиб, фуқароларга энг кам ойлик иш ҳақининг йигирма бараваридан юз бараваригача, мансабдор шахсларга эса - эллик бараваридан юз эллик бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

184-3-модда. Миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш

Миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тарқатиш мақсадида тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш, -

¹ Қаранг: Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси.-Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2004й

материалларни ва уларни тайёрлаш ҳамда тарқатиш учун тегишли воситаларни мусодара қилиб, фуқароларга энг кам ойлик иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача, мансабдор шахсларга эса - юз бараваридан юз эллик бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

201-модда. Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш, ўтказиш тартибини бузиш

Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш, ўтказиш тартибини бузиш, -

энг кам иш ҳақининг олтмиш бараваридан саксон бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

Диний йиғилишлар, кўча юришлари ва бошқа диний маросимлар ўтказиш қоидаларини бузиш, -

энг кам иш ҳақининг саксон бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

202-1-модда. Ғайриқонуний нодавлат нотижорат ташкилотлари, оқимлар, секталарнинг фаолиятида қатнашишга ундаш

Ўзбекистон Республикасида ғайриқонуний нодавлат нотижорат ташкилотлари, оқимлар, секталар фаолиятида қатнашишга ундаш -

энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

240-модда. Диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш

Нолегал диний фаолият билан шуғулланиш, диний ташкилотлар раҳбарларининг мазкур ташкилотлар уставини рўйхатдан ўтказишдан бош тортиши, диндорлар ва диний ташкилотлар аъзолари томонидан болалар ва

ўсмирларнинг махсус йиғилишлари, шунингдек диний маросимга алоқаси бўлмаган меҳнат, адабиёт ва бошқа хилдаги тўғараклар ҳамда гуруҳларни ташкил этиш ва ўтказиш, -

энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача бўлган миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

Бир конфессияга мансуб диндорларни бошқасига киритишга қаратилган хатти-ҳаракатлар (прозелитизм) ва бошқа миссионерлик фаолияти, -

энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

241-модда. Диний таълимотдан сабоқ бериш тартибини бузиш

Махсус диний маълумоти бўлмай туриб ва диний ташкилот бошқаруви марказий органининг рухсатисиз диний таълимотдан сабоқ бериш, худди шунингдек хусусий тартибда диний таълимотдан сабоқ бериш, -

энг кам иш ҳақининг беш бараваридан ўн бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ЖИНОЯТ КОДЕКСИ¹

145-модда. Виждон эркинлигини бузиш

Диний ташкилотнинг қонуний фаолиятига ёки диний маросимларни ўтказишга тўсқинлик қилиш -

энг кам ойлик иш ҳақининг эллик бараваригача миқдорда жарима ёки беш йилгача муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш, ёхуд икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланади.

Вояга етмаган болаларни диний ташкилотларга жалб этиш, худди шунингдек уларнинг ихтиёрига, ота-оналари ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар ихтиёрига зид тарзда динга ўқитиш -

энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан етмиш беш бараваригача миқдорда жарима ёки икки йилдан уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёхуд уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Фуқароларнинг ўз фуқаролик ҳуқуқларини амалга оширишларига ёки фуқаролик бурчларини бажаришларига тўсқинлик қилиш билан, диндорлардан мажбурий йиғим ундириш ва солиқ олиш билан ёхуд шахснинг шаъни ва обрўсини камситувчи чора-тадбирлар қўллаш билан ёки диний таълим олишда ҳамда фуқаро динга нисбатан, динга эътиқод қилиш ёки эътиқод қилмасликка нисбатан, ибодат қилишда, диний расм-русумлар ва маросимларда қатнашиш ёки қатнашмасликка нисбатан ўз муносабатини белгилаётган пайтда мажбурлаш билан боғлиқ диний фаолият юритиш, шунингдек диний маросимлар ўтказишни ташкил этиш шахс баданига енгил ёки ўртача оғир шикаст етказилишига сабаб бўлса, -

энг кам иш ҳақининг етмиш беш бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима ёки олти ойгача қамоқ ёхуд уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

¹ Қаранг: Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. -Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2004й

216-модда. Жамоат бирлашмалари ёки диний ташкилотларни қонунга хилоф равишда тузиш

Ғайриқонуний жамоат бирлашмалари ёки диний ташкилотларни қонунга хилоф равишда тузиш ёки уларнинг фаолиятини тиклаш, шунингдек бундай бирлашмалар ёки ташкилотлар фаолиятида фаол қатнашиш -

энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима ёки олти ойгача қамоқ ёхуд беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

216-1-модда. Ғайриқонуний жамоат бирлашмалари ва диний ташкилотлар фаолиятида қатнашишга ундаш

Ўзбекистон Республикасида ғайриқонуний тақиқланган жамоат бирлашмалари ва диний ташкилотлар, оқимлар, секталар фаолиятида қатнашишга ундаш, шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса, -

энг кам иш ҳақининг йигирма беш бараваридан эллик бараваригача миқдорда жарима ёки уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёхуд олти ойгача қамоқ ёки уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

216-2-модда. Диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш

Нолегал диний фаолият билан шуғулланиш, диний ташкилотлар раҳбарларининг мазкур ташкилотлар уставини рўйхатдан ўтказишдан бош тортиши, руҳонийлар ва диний ташкилотлар аъзолари томонидан болалар ва ўсмирларнинг махсус йиғилишлари, шунингдек диний маросимга алоқаси бўлмаган меҳнат, адабиёт ва бошқа хилдаги тўғараклар ҳамда гуруҳларни ташкил этиш ва ўтказиш, шундай қилмишлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса, -

энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима ёки олти ойгача қамоқ ёхуд уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Бир конфессияга мансуб диндорларни бошқасига киритишга қаратилган хатти-ҳаракатлар (прозелитизм) ва бошқа миссионерлик фаолияти, шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса, -

энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима ёки олти ойгача қамоқ ёхуд уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

229-2-модда. Диний таълимотдан сабоқ бериш тартибини бузиш

Махсус диний маълумоти бўлмай туриб ва диний ташкилот бошқаруви марказий органининг рухсатисиз диний таълимотдан сабоқ бериш, худди шунингдек хусусий тартибда диний таълимотдан сабоқ бериш, шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса, -

энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима ёки уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёхуд олти ойгача қамоқ ёки уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

244-1-модда. Жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига таҳдид соладиган материалларни тайёрлаш ёки тарқатиш

Диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган, қирғин солишга ёки фуқароларни зўрлик билан кўчириб юборишга даъват этадиган ёхуд аҳоли орасида ваҳима чиқаришга қаратилган материалларни тайёрлаш ёки уларни тарқатиш мақсадида сақлаш, шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса, -

энг кам иш ҳақининг икки юз бараваридан тўрт юз бараваригача миқдорда жарима ёки уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёхуд олти ойгача қамоқ ёки уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган, қирғин солишга ёки фуқароларни зўрлик билан кўчириб юборишга даъват этадиган ёхуд аҳоли орасида ваҳима чиқаришга қаратилган маълумотлар ва материалларни ҳар қандай шаклда тарқатиш, худди шунингдек фуқаролар тотувлигини бузиш, тухматона, вазиятни беқарорлаштирувчи уйдирмалар

тарқатиш ҳамда жамиятда қарор топган хулқ-атвор қоидаларига ва жамоат хавфсизлигига қарши қаратилган бошқа қилмишларни содир этиш мақсадида диндан фойдаланиш, -

энг кам иш ҳақининг уч юз бараваридан тўрт юз бараваригача миқдорда жарима ёки олти ойгача қамоқ ёхуд уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ушбу модданинг биринчи ёки иккинчи қисмида кўрсатилган ҳаракатлар:

а) олдиндан тил бириктириб ёки бир гуруҳ шахслар томонидан;

б) хизмат мавқеидан фойдаланиб;

в) диний ташкилотлардан, шунингдек чет эл давлатлари, ташкилотлари ва фуқароларидан олинган молиявий ёки бошқа моддий ёрдамдан фойдаланиб содир этилган бўлса, -

беш йилдан саккиз йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

244-3-модда. Диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ёки тарқатиш

Диний мазмундаги материалларни тарқатиш мақсадида қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш ёки тарқатиш, шундай қилмишлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса, -

энг кам ойлик иш ҳақининг юз бараваридан икки юз бараваригача миқдорда жарима ёки уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланади.